

EEN

HALVE EEUW

voor groen onderwijs

VAKBLAD

EEN

HALVE EEUW

voor groen onderwijs
VAKBLAD

Colofon

Een halve eeuw vakblad

24 december 2008

Redactie

Pieter Boetzkes (uitgever/hoofdredacteur)

Ton van den Born (plv. hoofdredacteur),

Léonie Barnier, Jan Nijman, Chantal Overgaauw, Marleen Schepers, Viviane Smit, Gerrit Strijbis.

Basisvormgeving en opmaak

Studio Bassa, Culemborg

Druk en afwerking

Thieme MediaCenter, Rotterdam

Deze uitgave komt tot stand met een financiële bijdrage van het Ministerie van Landbouw, Natuur & Voedselkwaliteit, AOC-Raad, PTC+, IPC Groene Ruimte, KPC Groep, CPS, APS, Cito, Wageningen UR, ECS-WUR, Ontwikkelcentrum en Stoas Hogeschool.

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt d.m.v. druk, fotocopie, microfilm, of op andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

ISSN 0925-837X

S[i]LO

Voorwoord

Dit boek is door de redactie samengesteld ter gelegenheid van het vijftigjarig jubileum van het vakblad Groen Onderwijs. Het is bestemd voor onze trouwe abonnees en relaties. Zij krijgen het als editie 20 van deze jubileumjaargang.

Het is gebruikelijk om bij een jubileum terug te blikken, de huidige stand van zaken in ogenschouw te nemen en vooruit te kijken. Alle drie aspecten komen aan bod in deze speciale uitgave maar het accent ligt op het verleden.

‘Een halve eeuw vakblad’ gaat voor een belangrijk deel over de historie van het Vakblad Groen Onderwijs (en haar voorgangers) en de ontwikkelingen in het groene onderwijs tijdens het bestaan van het blad. En natuurlijk proberen we daarbij de relatie met de groene sector en het onderwijs in het algemeen ook te leggen.

Waarom zoveel aandacht voor het verleden? Het groene onderwijs is een unieke sector. Door de sectorale organisatie en de creativiteit. Door de sterke ‘familiebinding’: met het ministerie van LNV en onderling. En zeker niet in de laatste plaats door de inhoudelijke gedrevenheid van leerlingen en docenten die vaak te maken heeft met een bewuste keuze die vaak al op jonge leeftijd is gemaakt.

De algemene en persoonlijke verhalen, de overzichten en de statistische informatie zijn een poging om iets van dat unieke vast te leggen. Ter herinnering voor wie een deel van die periode heeft meegemaakt en ter informatie voor de aankomende generatie.

Ze zijn tegelijkertijd een proeve van wat wij – redacteuren van het vakblad Groen Onderwijs – kunnen.

Namens de redactie wens ik u veel lees- en kijkplezier toe.

Pieter Boetzkes

6

*Een halve eeuw
vakblad*

10

*Stappen in groen
onderwijs*

Inhoudsopgave

28

*Vijftig jaar
in vogelvlucht*

35

*Te voet of
met de trein?*

16

*Een leven lang
groen onderwijs*

20

*Verdwenen
scholen*

24

Groene bn'ers

38

*Sprekende
getallen*

40

*Docenten
van gisteren*

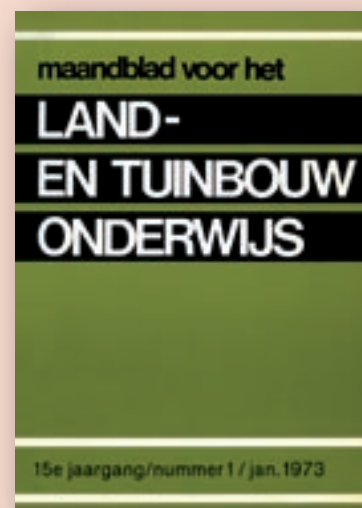
44

*Docenten
van morgen?*

Geen applausmachine maar een onafhankelijk vakblad dat zijn lezers probeert zo goed mogelijk te informeren en ontwikkelingen kritisch te volgen. Dat was de bedoeling van de initiatiefnemers eind jaren 50 en is tot op de dag van vandaag zo gebleven. Het verhaal van een bijzonder 'familieblad'.

Een halve eeuw vakblad

Informatie, achtergrond en opinie

Maandblad voor het land- en tuinbouwonderwijs', onder die titel zag de eerste editie van dit vakblad vijftig jaar geleden het licht. Klein formaat – 23,5 x 16,5 cm, 12 pagina's binnenwerks. Een jaarabonnement zou f4,90 kosten. Daarvoor kreeg de lezer het blad tien keer per jaar in de bus.

Een halve eeuw later bestaat het blad nog steeds. Formaat, lay out en omvang zijn de afgelopen jaren vaak veranderd. Gewoon met de tijd meegegaan. Dat geldt ook voor de naam. In 1983 werd het 'Land- en Tuinbouwonderwijs'. Stil protest van een deel van de redactieraad omdat de verschijningsfrequentie werd teruggedraaid naar acht maal per jaar. In het spraakgebruik zou de aanduiding 'maandblad' echter nog lang blijven voortleven. Zelfs toen de verschijningsfrequentie werd verhoogd naar twintig edities per jaar en de titel veranderde in 'Agrarisch Onderwijs'. Het landbouwonderwijs verbreedde zich en het vakblad gaf daar uiting aan met die naamsverandering. Dat was in 1993. De huidige titel 'Vakblad Groen Onderwijs' – sinds 2001 – ontstond op een heel natuurlijke wijze. Redacteuren gebruikten eind jaren '90 in hun artikelen die term steeds vaker als ze het over het onderwijs hadden waarover ze schreven. Het veld en zelfs de overheid namen dat over. 'Groen Onderwijs' is anno 2008 zelfs meer dan een blad. Informeren en communiceren met de media die de doelgroep gebruikt. Dus er is ook www.

voor het groen onderwijs

groenonderwijs.nl voor meer informatie en de ambitie tot verdieping.

Vrije meningsuiting

Het initiatief voor het 'Maandblad Land- en Tuinbouwonderwijs' lag midden jaren 50 van de vorige eeuw bij het ministerie van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening. Van Vliet, directeur Landbouwonderwijs, vond dat er een blad moest komen voor het landbouwonderwijs. Het moest zich gaan bezighouden met de didactiek, methodiek en pedagogiek van het landbouwonderwijs. Veel leraren in het lager en middelbare landbouwonderwijs waren afkomstig uit het lager onderwijs. Ze haalden hun land- of tuinbouwakte en stapten over. Hun kennis en vaardigheden van de didactiek en pedagogiek lagen vooral op het gebied van het jonge kind. Ook afgestudeerden van de Landbouwhogeschool die voor de klas gingen, hadden geen kaas gegeten van hun doelgroep. Het ministerie zou de uitgave met een subsidie mogelijk maken en vroeg in 1954 de personeelsorganisaties en vereniging van rijksconsulenten (consulenten gaven niet alleen voorlichting aan de boeren maar verzorgden ook lessen en waren zelfs in een aantal gevallen directeur van een landbouwschool) een stichting voor het blad op te richten en uit hun midden een redactieraad te vormen. De reden daarvoor was

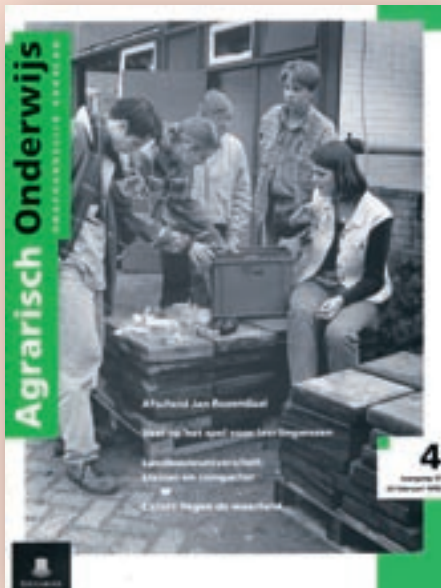
dat Van Vliet een onafhankelijk blad voor ogen had. Het geld van de overheid mocht niet leiden tot een beknotting van de vrije meningsuiting van redactie en medewerkers, zo vond hij.

Van Vliet werd na zijn pensionering in 1958 de eerste in de rij redacteur-secretarissen van het 'Maandblad Land- en Tuinbouwonderwijs' waarvan de eerste editie in 1958 verscheen. Het landbouwonderwijs had zijn eigen onafhankelijk vakblad met een redactieraad en stichting die uitgingen van de personeelsorganisaties en vereniging van rijksconsulenten in de landbouw.

Familiegevoel

Pedagogiek, methodiek en didactiek kregen voornamelijk veel aandacht in blad. Maar 'familieberichten' ontbraken niet. Benoemingen en eervolle ontslagen werden consequent gemeld. Jubilea en afscheiden werden breed uitgemeten. En het bezittelijk voornaamwoord 'ons' werd frequent gebruikt: 'onze' minister, 'onze' scholen, 'ons' maandblad. De oude jaargangen doorbladerend valt niet te ontkomen aan het 'familiegevoel' dat het blad opriep. Een wereld waarin iedereen elkaar kende, men aan een half woord genoeg had en wist waar men voor stond. Ook een wereld waarin op een heel pragmatische maar toch ook wel bijzondere wijze eigen

structuren werden opgebouwd: overlegorganen en commissies voor programma- en leerstofontwikkeling bijvoorbeeld. En waarin onderwijssystemen en methodieken werden ontwikkeld die ervoor moesten zorgen dat er een sterke verbinding met de praktijk was en dat de sectorale opzet (onder het ministerie van Landbouw) haalbaar bleef. Anders dan in het overige onderwijs en de kern van het familiegevoel: onder het ministerie van Landbouw zijn we als scholen beter af dan bij het onderwijsministerie.

Kritische functie

De onafhankelijke status van het blad leverde een bijzondere mix op die door de jaren heen waarschijnlijk een belangrijke factor is geweest voor het voortbestaan. Een blad dat een belangrijk verbindende rol vervult in de 'familie' van het landbouwonderwijs en dat tegelijkertijd binnen die 'besloten' omgeving een kritische functie vervult met het doel een positieve bijdrage te leveren aan de verbetering van het groene onderwijs. Die mix bleef, maar vorm en formule evolueerden in de afgelopen 50 jaar behoorlijk. Niet vreemd natuurlijk, de wereld veranderde, de wijze waarop media functioneren ook.

De formele soms wat deftige taal in de eerste jaargangen veranderde in een wat lossere toon en populair woordge-

bruik. Artikelen werden korter, columnist legden de vinger op zere plekken en bij praatjes kwamen plaatjes. Dat hoort ook bij de informatieve en opiniërende rol die een onafhankelijk vakblad moet vervullen.

In de eerste decennia moest die onafhankelijkheid gewaarborgd worden door een breed samengestelde redactieraad. Deze raad schreef niet zelf maar 'moest erop toezien dat de artikelen door toon en inkleding met de opzet en standing van dit blad in overeenstemming zijn'. Dat paste bij die tijd. Concreet betekende het dat de artikelen geschreven werden door de redacteur-secretaris en mensen van de overheid en uit het veld die een boodschap hadden. Ze wilden beleid toelichten, veranderingen voorstellen, methodieken propageren of gewoon aan collega's vertellen hoe de eigen school haar onderwijs inrichtte en organiseerde. Die schrijvers waren de directeur Landbouwonderwijs, inspecteurs, pedagogen, soms vooruitstrevende leraren en vooral ook directeuren van scholen. Dat zorgde ervoor dat de groep lezers – meer in het bijzonder de abonnees ook een selecte groep was. Dat verklaarde ook dat het aantal abonnementen in de eerste twintig jaar beperkt was. Midden jaren 60 schommelde de oplage tussen de 4 à 500 – ongeveer net zoveel als het aantal landbouwscholen begin jaren 60) en vijftien jaar later rolden er maandelijks zo'n 1.200 van de pers. Te weinig om de continuïteit van het blad te waarborgen, zo bleek op den duur.

Professioneel

Een kwalitatief goed vakblad maken voor een relatief kleine sector die het groene onderwijs is, kan niet louter op commerciële basis. Dat inzicht deed halverwege de jaren 90 de gezamenlijke groene onderwijs- en ondersteuningsinstellingen besluiten om net zoals het ministerie van LNV de exploitatie van het vakblad financieel te ondersteunen. Het resultaat was dat vanaf 1993 het vakblad met de nieuwe naam 'Agrarisch Onderwijs' door een professioneel redactieteam werd gemaakt en maar liefst 20 keer per jaar ging verschijnen. Bovendien dat de productiewijze sterk veranderde door het gebruik van de computer. De hogere verschijningsfrequentie en de professionelere productie hadden een positief effect. Binnen een jaar nam het aantal abonnementen sterk toe. Van 1.300 in 1992 naar een kleine 3.000 in 1993. De constructie van collectieve abonnementen droeg daar sterk aan bij. Deze oplage betekent dat het blad een veel bredere doelgroep bereikte en daarmee een bewezen rol speelde in de 'familie' van het groene onderwijs.

Toegankelijk

Die verbeterde positie heeft ertoe geleid dat de stichting – die met ingang van 1993 de naam Silo (afgeleid van Stichting

Informatievoorziening Landbouwonderwijs) kreeg – de kwaliteit van het blad steeds verder kon verbeteren. Teksten, vormgeving en beeldkwaliteit werden steeds beter. De mix van interviews, reportages, achtergrondartikelen en rubrieken maakten het blad toegankelijker voor een bredere doelgroep. Dat leerlingen en studenten in beeld kwamen, speelde hierbij een belangrijke rol. Het blad ging van zwart/wit, naar het gebruik van een steunkleur om vervolgens geheel full colour te verschijnen. Bijkomend effect was dat de redacteurs van het vakblad vanuit de informatie- en communicatiebehoefte van die bredere doelgroep mogelijkheden zag om ook op internet activiteiten te ontplooiën. Silo was actief betrokken bij de ontwikkeling van Groen Kennisnet en specialiseerde zich in het ontwerpen, bouwen en beheren van websites.

Met de vijftigste jaargang van Groen Onderwijs, zoals dit periodiek sinds 2001 heet, maakt Silo precies een halve eeuw vakblad voor deze bijzonder onderwijssector vol. Een vakblad dat probeert zijn lezers zo goed mogelijk te ondersteunen bij hun werk in het groene onderwijs. Niet als apparaat maar door hen zo goed mogelijk te informeren en ontwikkelingen vanuit een positieve invalshoek kritisch te volgen. Daarin zit ook de toekomst.

Happy together

Het verhaal van het groene onderwijs laat zien hoe dat onderwijs reageerde op een veranderende landbouwsector, onderwijsvernieuwing en de maatschappelijke ontwikkeling. Met horten en stoten. Centrale vraag was: hoe verzorgen we goed groen onderwijs?

Het landbouwonderwijs heeft de Nederlandse landbouw op beslissende wijze beïnvloed', constateerde Peter van der Schans, inspecteur en vanaf 1964 directeur landbouwonderwijs, tijdens de landbouwonderwijsdag op 13 november 1958. Dat onderwijs had wetenschap en techniek (kunstmest, ontwatering, veredeling, mechanisatie) naar de praktijk gebracht. Op dat moment werd nagedacht over aanpassingen. 'We leven in een dynamische tijd', vond Anne Vondeling, minister van Landbouw. Een jaar eerder (1957) waren land- en tuinbouwwinterscholen omgezet in middelbare scholen. En middelbare land- en tuinbouwscholen werden opgewaardeerd naar hogere scholen. Een overweging bij alle verandering was dat er behalve voor de Landbouwhogeschool in Wageningen geen wettelijke basis was voor dit onderwijs. De uitzonderingspositie van het landbouwonderwijs had consequenties voor subsidiëring, stichting- en opheffingsnormen, rechtspositie, onderwijsbevoegdheden en rijks-toezicht. De ministeries van Landbouw en Onderwijs vonden dat het landbouwonderwijs meegenomen moest worden in de komende Wet op het Voortgezet Onderwijs (de Mammoetwet).

Wakker

Tot ver in de 18^e eeuw was landbouwonderwijs een leeg begrip. Zoons leerden boeren van hun vader. Maar langzamerhand kwam er meer belangstelling voor de betekenis van de landbouw. En er

werd geëxperimenteerd met landbouwonderwijs.

De echte start zou in 1876 geplaatst kunnen worden. De Wet op het Middelbaar Onderwijs (1863) had de deur geopend voor landbouwafdelingen op hogere burgerscholen (hbs). Dat gebeurde in Warffum (1870) en in Wageningen (1873). Warffum stopte maar in Wageningen werd de hbs-afdeling drie jaar later een aparte school.

Met de landbouwcrisis in 1880 werd landbouwonderwijs urgenter. Boeren moesten efficiënter gaan produceren, maar het ontbrak hen aan kennis. De decennia erna kwamen er land- en tuinbouwscholen, opleidingen voor aktes landbouw- en tuinbouwkunde en avondcursussen. Ook voorlichting en onderzoek werden opgezet.

Het ministerie van Binnenlandse Zaken (waaronder landbouw viel) begon in 1921 met tien proefscholen voor lager land- en tuinbouwonderwijs. En toen de regering na de schoolstrijd tot financiële gelijkstelling van openbaar en bijzonder onderwijs had besloten, begonnen ook standsorganisaties met stichting van scholen.

Bovendien was in 1901 weliswaar de leerplicht ingevoerd (tot 12 jaar), maar viel het niet mee om boerenzoons daadwerkelijk naar school te krijgen.

Praktijk

Dat was de beginfase. De dynamiek waar Vondeling op doelde, begon na de Tweede Wereldoorlog. Wederopbouw. Voor een gegarandeerde voedselvoorziening

Waarom vmbo?

Het vmbo (start in 1999) moest een probleem oplossen. De overstap van vbo- en van mavo-leerlingen naar mbo ging vaak moeizaam. En leerlingen moesten anders gaan leren; zelfstandiger, actiever en met

minder nadruk op kennis. De Commissie Van Veen had in 1994 advies uitgebracht: Recht doen aan verscheidenheid. De aansluitingsproblemen hadden volgens de commissie veel te maken met de niveaudifferentiatie. Het vmbo bood een pro-

grammadifferentiatie (in leerwegen). Een andere overweging was statusverhoging van voorbereidend beroepsonderwijs. Dat negatieve imago was een probleem waar eerder ook lagere landbouwscholen mee te kampen hadden.

Rond eind jaren 60 groeide het aantal meisjes in het landbouwonderwijs gestaag; dat was een belangrijke factor voor de verbreding en veralgemenisering

moest de landbouw productiever en ondernemender worden. Met rationalisatie, mechanisatie en schaalvergroting. Dat ging behoorlijk goed. Er wordt nog vaak verwezen naar de successen van toen. Boeren, met hun eigen ministerie – zo voelde het – vertrouwden op de samenwerking in het OVO-drieluik. Ook het landbouwonderwijs moest mee. Maar daar bleef de dynamiek achter, oordeelde Van der Schans. Het lager landbouwonderwijs was niet meer dan een ‘aangeklede cursus’ en in het landbouwwinteronderwijs werd tot aan WO II niets aan praktijk gedaan. Dat moest anders; de praktijk was met alle modernisering ook complexer geworden. Leerlingen moesten niet alleen lezen en luisteren, maar ook aanschouwen en ervaren. De landbouwscholen, vaak plattelandschooltjes, hadden echter

de middelen niet om praktijkonderwijs op de nieuwe werkomstandigheden af te stemmen.

De praktijkscholen, die daarvoor steun en subsidie ontvingen, onder meer uit de potten van de Marshall-hulp, sprongen vanaf 1954 in het gat. Eerst op het gebied van landbouwmechanisatie, later bosbouw, pluimvee en tuinbouwtechniek. Het zou immers ‘een duizelingwekkende investering’ betekenen om elke school – en er waren er toen honderden – met vee, machines, grond en gebouwen uit te rusten.

Het belang van praktijkervaring is sindsdien steeds benadrukt. Bij didactische vernieuwingen zoals het participeren leren, projectonderwijs of competentiegericht leren was de praktijk in meer of mindere mate uitgangspunt.

Veralgemening

Er is in de jaren 60 en 70 lang over twee processen gesproken: veralgemening en verbreding. De SER had in 1957 in een beleidsadvies geschreven dat vakkennis

veranderlijk was. Het beroepsonderwijs zou beter een algemene beroepsvorming kunnen bieden. En vakgericht cursusonderwijs om na afstuderen bij te blijven. Met de veralgemening zou het lbo geen eindonderwijs meer zijn, geen volwaardige beroepsopleiding tot vakman. Dat lag moeilijk. Er werd gevreesd voor identiteitsverlies. Mensen zagen het landbouwonderwijsschip al zinken. ‘Het onderwijskundig denken was nog erg beroepsvormend gericht’, aldus Dirk van de Lagemaat, projectleider vanuit CPS voor een project over veralgemening. Het duurde nog tot eind jaren 70 voor de veralgemening echt voltooid was.

Toon Vercauteran, directeur van de ABTB-school in Emmeloord, werd in 1964 naar de Directie Landbouwonderwijs in Den Haag gehaald om het onderwijs te verbreden. Op dat moment werd met name op landbouwscholen nog steeds maar voor één beroep opgeleid, namelijk boer.

Maar de instroom in het land- en tuinbouwonderwijs werd steeds gevarieerder.

De grote lijn

- Jaren 50: wederopbouw, rationalisatie en mechanisatie in een productievere landbouw, meer praktijkonderwijs
- Jaren 60: Mammoetwet, gelijkschakeling landbouwonderwijs aan overige onderwijs, verlenging leerplicht
- Jaren 70: veralgemening, verbreding, differentiatie
- Jaren 80: negatief imago landbouw (vervuiler), schaalvergroting in onderwijs
- Jaren 90: meer autonomie scholen (en meer management), meer privatisering en marktwerking (neoliberalisme), veel aandacht voor binnenkant school (reorganisatie, didactiek), taakverbreding docenten
- 2000 tot nu: kenniseconomie, nadruk op competentieverwerving en maatschappelijke ontwikkeling van leerling of student

Minder leerlingen van een agrarisch bedrijf en meer meisjes. Er bestond al sinds 1907 een tuinbouwschool voor meisjes, Huis te Lande in Rijswijk. Maar zeker nadat de huishoudscholen verdwenen waren, met de Mammoetwet in 1968, zochten meisjes mogelijkheden in het land- en tuinbouwonderwijs. Zo kwam er in de jaren 70 aandacht voor de periferie (bloem, levensmiddelen, aanleg en onderhoud).

Onderzoek – voorlichting – onderwijs: het ministerie van LNV presenteerde het befaamde drieluik nog tot laat in de jaren 80 op vakbeurzen. Jaren later zou blijken dat de formule al lang niet meer werkte

Beroepskolom

Ook het hao veralgemeniseerde en verbreedde. De verbreding leidde er zelfs tot een 'wildgroei' aan opleidingen, een ontwikkeling die samenhang met deregulering, marktwerking en bekostigingssystematiek. Het hao voltooidde midden jaren 90 onder regie van de SHAO een moeizaam snoeiproces onder de naam Kern & Profiel.

Er was nog een andere ontwikkeling in het hao merkbaar. Het vleide zich met positionering onder de Wet op Hoger en Wetenschappelijk Onderwijs, meer onderzoek, lectoraten en bachelor-masterstructuur eerder tegen de universiteit aan dan tegen het mao. Die academische

toenadering was niet de enige overweging, maar wel een punt bij samenvoeging van Van Hall Larenstein met Wageningen UR (2006).

Met het mao is een kloof ontstaan. De hogescholen poogden wel de soms moeizame doorstroom van mbo'ers te steunen, maar die doorstroom, die sinds de introductie van de Doorstroomagenda van de Commissie Boekhoud (2001) bekend staat als de beroepskolom, de Koninklijke route naar het hbo, blijft aandacht vragen. De Aeres Groep waar in 2004 mbo met hbo is samengegaan, heeft wellicht de beste papieren om de kloof te overbruggen.

Mas-B

De processen van veralgemening en verbreding waren bedoeld om landbouwonderwijs aan te passen aan begaafdheid, belangstelling en bestemming van de leerlingen.

Een ander antwoord op verschillen in aanleg en een veelvormigere arbeidsmarkt was de differentiatie in niveau. In 1964 startte op middelbare landbouwscholen een experiment met een verzwaard programma voor toekomstig ondernemers. Daaruit kwam een B-leerplan naast het normale leerplan E, beide tweejarig. En op tuinbouwscholen werd vanaf 1963 onderscheid gemaakt in een driejarige A- en een tweejarige B-cursus. Een jaar of acht later kreeg de differentiatie op landbouwscholen een vergelijkbare vorm als die van de tuinbouwscholen. En in 1976 startte daar onder leiding van Cees Boer, inspecteur van het mao, het Mas-B-project. Want de B-leerlingen hadden moeite met theorie en waren vaak niet gemotiveerd. De mas-B zou praktischer worden: de aangewezen opleiding voor zelfstandig agrarisch ondernemer. Mas-A was dan de meer theoretische beroepsvorming voor andere beroepen.

Daar bleef het niet bij. Want het lao had mogelijkheden gecreëerd voor zwakbegaafden, met meer zorg en begeleiding. Dat waren aanvankelijk de zogenaamde MEL-scholen (met eenvoudig leerplan) en vanaf 1960 individueel land- en tuinbouwonderwijs (ilo). Veel van deze leer-

Fotografie: min van LNV

Fusies als gevolg van de de aoc-vorming en STC-operatie gingen gepaard met sluiting van locaties. Soms was het verzet fel, zoals in Bolsward

lingen konden door naar kmao (vanaf begin jaren 80) of primair leerlingwezen.

Getouwtrek

Dat leerlingwezen had in 1966 een start gemaakt. De indiening van een wetsontwerp voor regeling van het leerlingwezen (1961) was aanleiding om na te gaan in hoeverre deze vorm van vakopleiding bij

het landbouwonderwijs geïntroduceerd kon worden, aldus Herman Wezenberg, directeur van de LSSL in Utrecht, in 1976.

In het leerlingwezen werd de educatieve taak van onderwijs en bedrijfsleven gecombineerd. Dat was tenminste de bedoeling, maar de organen voor het leerlingwezen (in de groenwereld waren dat er drie, de voorlopers van Aequor) moesten dan wel goede leerplaatsen helpen creëren. Bijvoorbeeld met praktijkopleiderscursussen, een registratiesysteem

voor erkende leerbedrijven en inzet van consultants of bedrijfsadviseurs.

Het getouwtrek om de positionering van die consultants, met rechtszaken, veroorzaakte na 1996 jarenlang buikpijn. Hoe zouden zij hun bedrijfsadviserende taak het beste kunnen uitvoeren: als vertegenwoordiger van een aoc of als vertegenwoordiger van Aequor?

Aansluiting

Terwijl veralgemening, verbreding en harmonisatie van schoolsoorten voortging en er meer differentiatie kwam, werd ook schaalvergroting voorgesteld. Gedachte was dat het veelvormigere onderwijs organisatorisch beter te regelen zou zijn en dat grotere scholen beter konden aansluiten bij maatschappelijke ontwikkelingen. In 1972 werd voor het eerst aoc-vorming geopperd.

Kort daarna ontstond het idee van de middenschool; drie of vier jaar algemene vorming tussen basis- en vervolgonderwijs. De schoolkeuze werd zo uitgesteld en kansarme leerlingen zouden niet tot

Waarom kwalificatiestructuur?

Met problemen op de arbeidsmarkt (en crisis in de landbouw) in de jaren 80 ontstond een brede discussie of het onderwijs wel voldoende voorbereidde op de praktijk. Niet alleen inhoud werd bekritiseerd, maar ook didactiek. Leerlingen wer-

den onvoldoende als mondig individuen beschouwd en er was onvoldoende aandacht voor algemene beroepsvaardigheden zoals probleemoplossend vermogen, communicatief handelen en creativiteit. Ook het agrarisch onderwijs zou te veel een technische benadering van problemen over-

dragen. Eind jaren 80 werd besloten tot een radicale innovatie van het onderwijssysteem. Voor het groene mbo startte dit met curriculumconferenties en leidde het naar een eerste Overzicht van Diploma's en Certificaten in 1992. Nu ligt er de Competentiegerichte kwalificatiestructuur (CKS).

lbo veroordeeld zijn. Na discussie en protest dat de middenschool geen recht zou doen aan verschillen kwam er een einde aan de experimenten. En later, in 1993, werd tot het compromis van de basisvorming besloten.

Er kwamen intussen nog andere argumenten voor fusies. Zoals de deregulering; ook LNV wilde de bestuurlijke verantwoordelijkheid voor de rijksagrarische scholen overdragen. En de kwalificatiestructuur. Die zou binnen een aoc beter uitgewerkt kunnen worden.

De kwalificatiestructuur moest de (landelijke) afstemming tussen onderwijs en bedrijfsleven verbeteren. De frictie met de arbeidsmarkt zal misschien niet direct verdwijnen, dacht Jos Geerlig, inspecteur bij het ministerie, maar het onderwijs zal in gesprek met bedrijfsleven beter aansluiten bij de eisen die aan beroepsbeoefenaren worden gesteld. Hij stond aan de basis van het bouwwerk voor het mao.

Kathedraal

De aoc-vorming voltrok zich uiteindelijk in 1990 en 1991. Nadat schoolbesturen vanaf 1984 fusiemogelijkheden hadden afgetast. Wat moest je inleveren en wat kreeg je terug?

Het was een tijd van reorganisatie. Maar misschien is er geen moment geweest waarop de euforie in het mao groter was dan juist toen, bij het begin van PUC (project uitwerking certificaten) in 1990. 'Jullie gaan een kathedraal bouwen', sprak Piet Schenk, directeur landbouwonderwijs tegen de tweehonderd docenten die drie jaar lang elke woensdag naar Zutphen zouden reizen voor

Fotografie: ministerie van LNV

de realisatie van 'het definitieve lesmateriaal'. Het gevoel van 'wij zijn groen onderwijs, happy together, en we gaan het onderwijsgebouw opnieuw neerzetten. Mooier dan ooit.' Wat betreft de resultaten van PUC viel dat helaas zwaar tegen.

Alle onderdelen – kmao, mas-B, mas-A, leerlingwezen – kwamen bij elkaar in de aoc's en kregen een plek in de WEB-structuur, de Wet Educatie en Beroeps-onderwijs (1996). De WEB was de (voorlopige) eindstap van ontwikkelingen zoals de groeiende aandacht voor behoeften van de arbeidsmarkt en de groeiende autonomie van scholen om zelf het onderwijs in te richten. Resultaat was dat het mbo opleidingen op vier niveaus kreeg, in een bol- en een bbl-variant.

Het gevoel van 'wij zijn groen onderwijs, happy together, en we gaan het onderwijsgebouw opnieuw neerzetten. Directeur Landbouwonderwijs Piet Schenk spreekt in 1990 tweehonderd docenten toe die drie jaar lang elke woensdag naar Zutphen zouden reizen voor de realisatie van 'het definitieve lesmateriaal'

Herenakkoord

De ruim honderd lagere land- en tuinbouwscholen hadden de keuze. Ze konden meedoen met het aoc, onafhankelijk blijven of zich aansluiten bij een scholengemeenschap. Met als perspectief meer keuze en een betere horizontale doorstroming, maar mogelijk verlies van identiteit.

Ook hogescholen sloten zich aaneen. Dat was een gevolg van de STC-operatie. Onderwijsminister Wim Deetman had in 1983 de nota 'Schaalvergroting, Taakverdeling en Concentratie in het hoger beroepsonderwijs' gepubliceerd en maatregelen genomen om die schaalvergroting te stimuleren.

Ook hier was het argument: meer markt en minder overheid, maar de instellingen moesten dan wel enige omvang en een geschikte cultuur hebben. In het hao bleven er uiteindelijk van veertien zes instellingen over.

Waarom competentiegericht leren?

Misschien wel de grootste modernisering sinds de Mammoetwet, aldus het Procesmanagement mbo 2010. Het betreft ook vmbo en hbo. Het competentiedenken wordt vaak gekoppeld aan constructivisme. Volgens het constructivisme

is leren betekenis geven aan ervaringen, een actieve constructie. Ook zouden competenties beter aangeven wat er op de arbeidsmarkt echt wordt gevraagd: samenwerken, initiatief nemen, problemen oplossen. Het onderwijs wilde leerlingen en studenten vormen tot (meer) creatieve,

onderzoekende, initiatiefrijke en oplossingsgerichte mensen, met sociale vaardigheden en maatschappelijke verantwoordelijkheid. Beroepsonderwijs steunt hen bij verwerven van competenties binnen een bepaalde beroepscontext en draagt de benodigde kennis en vaardigheden aan.

Fotografie: ministerie van LNV

Traag

Veel veranderingen gingen betrokkenen te snel, vroegen veel overleg en meer managers en hadden niet het gewenste effect. Maar anderen vonden juist dat het onderwijs te traag reageerde. Zoals ze al jarenlang achter de feiten aanliep, bijvoorbeeld volgens J. Bosma, voorzitter van het Verbond van Nederlandse Werkgevers in 1976: 'Het onderwijs is nog bezig de mensen af te leveren die twintig jaar geleden nodig waren. Algemene vorming zou veel meer op de maatschappij gericht moeten zijn en de beroepsopleiding zou veel minder gespecialiseerd moeten zijn.'

Het blijft een balans. Want aan de andere kant is te zien dat nu opleidingen meer algemene beroepsvorming bieden bedrijfstakken protesteren. Ze herkennen zich er moeilijk in. De nadruk op vorming zou zijn doorgeschoten ten koste van de vakkennis.

Waar het agrarisch onderwijs achterliep wat inhoudelijke vernieuwing betrof – de kwalificatiestructuur moest ook daar een antwoord op bieden omdat eindtermen en competentiebeschrijvingen 'duurzaamheid' moesten bezitten – liep ze mee voorop in didactische vernieuwing. Bijvoorbeeld met de inzet van computers, digitaal materiaal, het natuurlijk leren bij Wellantcollege, het schoolbedrijf, werkplekleren of doorgaande leerlijnen van vmbo naar mbo.

Het landbouwonderwijs heeft verder altijd de neiging gehad om zaken zoveel mogelijk zelf te regelen. Binnen de familie. Bijvoorbeeld leermiddelenontwikke-

ling, met Elkerbout-bundels en later het Ontwikkelcentrum. De lerarenopleiding, aanvankelijk als kopstudie, de zogenaamde L-opleidingen, aan de has'sen in Ede (later Dronten), Den Bosch en Deventer. Of de pedagogische bureaus, verbonden aan deze hogescholen. Die werden later opgenomen in APS, CPS en KPC. En voor de lerarenopleiding werd in 1980 Stoas opgericht.

Stoas ging de markt op en trok veel faciliterende processen in groen onderwijs naar zich toe. Zoals productie van av-media, onderwijskundige consultancy, onderzoek, arbeidsmarktanalyse (van 1988 tot 1994 bij leerlingstelsels) en e-learning.

Toekomst

Bij alle ontwikkeling was de onderliggende vraag: wat is goed onderwijs? Hoe regel je dat? Hoe moet je leerlingen motiveren? Hoe kun je ze het beste voorbereiden op hun toekomst? Wat vraagt het van de docent? Of welke rol moeten de praktijkscholen (vanaf 1993 innovatie- en praktijkcentra) in het kennissysteem vervullen?

En ook, waar moet je het groene onderwijs dan positioneren (bij Landbouw of bij Onderwijs)? Hoe voorkomen we als groen onderwijs dat we teveel in onszelf gekeerd raken en hoe houden we de binding met de maatschappij; met onderzoek, arbeidsmarkt, bedrijfsleven, de regio en het overige onderwijs?

De discussie zal over vijftig jaar nog steeds gevoerd worden. En waarschijnlijk wordt dan opnieuw geconstateerd dat het onderwijs niet meer is wat het geweest is. Terwijl anderen zullen zeggen dat de verbetering nu definitief is ingezet.

Net als in het mao werden in de fusiebesprekingen argumenten over locatie, perspectief en identiteit uitgespeeld. Opmerkelijk was de realisatie van het Van Hall Instituut in Leeuwarden. Dat was niet de uitkomst van een eigen keuze, maar het gevolg van een 'herenakkoord' dat een paar jaar voor de fusie (in 1992) was overeengekomen tussen Hans Wiegel en Henk Vonhoff, beiden Commissaris van de Koningin. Leeuwarden zou het hbo concentreren en in Groningen kwamen conservatorium en orkest. Milieukunde klampte zich nog een tijd aan Groningen vast. En Bolsward, dat zijn zuivelschool aan Van Hall verloor, hing de vlag halfstok.

Waarom Groene Kenniscoöperatie?

De discussie over de positie van het groene onderwijs komt sinds de 19e eeuw geregeld terug. Steeds kozen Landbouwministers met meer of minder overtuiging voor de sector, bijvoorbeeld vanuit gedachten aan het OVO-drieluik of met het argument dat landbouwonderwijs een instrument

vormde in het landbouwbeleid. Er waren adviezen, bijvoorbeeld van Biesheuvel en Peper, om sectorale samenwerking te versterken. Maar met de toegenomen autonomie gingen instellingen vaak hun eigen regionale of buitensectorale weg en werd het lastiger om het onderwijs te interesseren voor innovatie van onder-

wijsinhoud op maatschappelijke thema's. Met de Groene Kennis Coöperatie, waarvan Wouter Gerstel bij LNV de contouren ontwierp, is er een structuur voor sectorale samenwerking van onderwijsinstellingen gekomen. Een 'regionaal verkeersplein voor kennis', zei minister Cees Veerman bij de GKC-start in 2004.

Ze zijn van diverse makelij en origine en hun leerstijl verschilt net zoveel als hun carrière. Toch zitten ze alle vier sinds hun jeugd in het groene onderwijs. Ze keerden zelfs terug naar hun oude landbouwschool als docent. Andere gemene delers: stilzitten kunnen ze niet en ze willen mensen iets leren over groen en over leren.

Madelon de Beus (Den Haag, 1955)

Een andere dan 'de koninklijke weg'

Het gezamenlijke, de ontwikkelmogelijkheden en het plezier van met elkaar een team zijn.' Dat vindt zij het mooie van haar werk als directeur van Stoas Hogeschool. En dan te bedenken dat Madelon de Beus na de hbs drie studievoorkeuren had: psychologie, Frans en architectuur. Maar het eerste deed iedereen, dus daar was geen werk in. Met Frans werd je juf, onbestaanbaar voor de verlegen Madelon. Hoewel anderen haar er geknipt voor vonden, omdat ze zoveel geduld had. En naar Delft kon niet met hbs A. 'Toch zijn alledrie nu onderdeel van mijn werk, alleen heel anders dan gedacht.'

'Toen zei iemand: tuinarchitect! Dat leek me wel wat, ik was praktisch ingesteld, al had ik niks met plantjes.' Tijdens

de drie jaar Tuin- en landschapsarchitectuur in Boskoop deed zij van alles, behalve studeren. Daarom moest zij de studie staken en ging ze werken bij kwekerijen en hoveniersbedrijven. 'Intussen kende ik duizenden plantennamen en wilde ik verder in het groen.' Het werd de middelbare tuinbouwschool in Rijswijk en de LV akte, waarna ze werkte op de las in Barendrecht. Letterlijk een harde leerschool én leuk. 'Ik had nog nooit van ilo-onderwijs gehoord, kwam wel eens huilend thuis. Er was altijd wat, al waren het hartstikke leuke kinderen.'

De Beus was daarna van '81 tot '87 docent tuinaanleg en onderhoud op de las in Aalsmeer. Hier heeft ze het onderwijs echt ontdekt. 'Er zaten docenten die zó goed waren. Toen ik was afgestapt van het idee

Eel Bosma (Marrum, 1944)

Inspectievis in de noordoostelijke wateren

Boerenzoon Eeltje Bosma doorliep tussen '56 en '66 las, mas en has in Marrum, Dokkum en Leeuwarden. Aanvankelijk zou hij het boerenbedrijf ingaan, immers de oudste broers waren gaan leren. Maar toen zich een zwager hiervoor aandiende vervolgde Bosma zijn schoolloopbaan als jongeman die, zo heette het, 'redelijk goed kon meekomen'. Dus daarna volgden Wageningen (melkkunde en zuivelbereiding) en de eerste baan als docent op de CAH Dronten (1973-1976), omdat het niet lukte in de voedingsmiddelenindustrie werk te vinden. Tijdens zijn studie volgde Bosma colleges pedagogiek – 'Je weet maar nooit' – en gaf hij les aan de verpleegsteropleiding, een lucratief bijbaantje.

In Dronten had docent Bosma naast

het lesgeven veel plezier in dingen organiseren en landelijke contacten. Het *heitelân* trok en Bosma keerde terug naar de mas in Dokkum, als directeur. Het waren de democratische jaren zeventig en Bosma introduceerde sessies op de hei en de maandelijks docentenvergadering. 'Niet tot ieders tevredenheid, vanwege de langere werkdag.'

Weloverwogen oordeel

Kobus Walsma ('42), ook boerenzoon en vriend uit de landbouwscholentijd, oud has-directeur, gedeputeerde en 1e kamerlid. 'Hij is een serieus, hardwerkend persoon met een weloverwogen oordeel. Een verstandige en gedegen vent, die er niet voor terugdeinsde duidelijk te zeggen wat hij vond.'

dat ik kinderen alleen iets over het vak wilde leren, keek ik anders tegen lesgeven aan.' Ze herinnert zich de huisbezoeken als 22-jarige mentor bij al haar leerlingen, in allerlei situaties, uit allerlei milieus. Het gaf haar inzicht in de maatschappij en de grote verschillen tussen hen.

Ze werd gevraagd om in Rijswijk het mbo niveau 3 voor Tuin- en landschap op te zetten. 'Ter voorbereiding ging ik bij collega's in het land te rade. Daardoor kwam ik al doende in het netwerk.' Ze ondersteunde vervolgens de centrale directie van Groene Delta als 'manusje van alles' bij de onderwijsontwikkeling, pr en internationalisering. Dat laatste is een

Voor de duvel niet bang

Wout van der Bor, CvB-lid Onderwijsgroep Noord, noemt De Beus die hij zo'n twaalf jaar kent een creatief en kundig persoon. 'Ze denkt na over de plaats van onderwijs in de samenleving en is voor de duvel niet bang. Daarbij is ze buitengewoon enthousiast voor alles én bijzonder sympathiek.'

blijvende passie, zo richtte ze bijvoorbeeld Europea Nederland op. Op zoek naar het theoretische referentiekader ging De Beus weer studeren, pedagogiek in Leiden. Heel veel van wat ze had gedaan, viel nu op zijn plek.

Intussen werd ze locatiedirecteur op het mbo in Vught. Drie leuke jaren volgden. Maar ze wilde nog iets met die inhoudelijke kant. In 2000 kon ze hiervoor terecht bij het ministerie van LNV, directie Wetenschap en Kennis. Zij liet de hersens kraken rond het nationaal landbouwonderwijsbeleid. 'Inhoudelijk en procesmatig interessant. Ik leerde hoe complex de verhouding tussen ministerie en het veld is. Maar het was niet helemaal mijn ding.'

Madelon de Beus ging opnieuw op zoek naar waar haar hart ligt. Toen ze eens ging kijken op een scholengemeenschap merkte ze dat ze verknocht was geraakt aan het groene beroepsonderwijs.

1969: Madelon de Beus, 14 jaar jong

'Dat laat ik niet meer los. Ik zit nu helemaal op m'n plek: de combinatie van de groene sector, het opleiden van mensen voor het onderwijs, de verbindingen met de aoc's, de internationale aspecten en de samenwerking in de groene kenniskolom.'

In 1980 werd hem gevraagd de inspecteur van Groningen, Friesland en Drenthe te assisteren bij het toezicht op het lagere landbouwonderwijs, naast de leiding van de Dokkumer mas. Vervolgens werd hij de inspecteur in deze regio. De mooiste jaren van zijn carrière, met het toezicht op elf massen en een kleine dertig lussen. 'Het ging toen om toezicht

vooraf, om controle van bevoegdheden en lesuren. Ik was veel op de scholen en dacht mee over personeel, financiën en huisvesting... Van de lussen was je een beetje de algemeen directeur, je probeerde ze te verbinden. Daarbij vertegenwoordigde je het bevoegd gezag op de rijksscholen.' Een echte schakelfunctie. 'In Den Haag vochten we voor onze

scholen en op de scholen probeerde je begrip te kweken voor het beleid. En tja, dat ik soms een dubbele pet ophad omdat ik wel eens aanschoof bij een schoolbestuur, dat was in die tijd nooit een probleem.'

Een hele schok kwam met de aoc-vorming, de organisatie

veranderde totaal. 'Als inspecteur werd je volledig afgesneden van het beleidsmatige. Daarvan heb ik wel een paar jaar met een sik rondgelopen.' Bosma haalde toen, min of meer in de trein naar Utrecht, zijn makelaarsdiploma en werkte een tijd parttime als makelaar. Maar de lol in het inspectiewerk kwam terug toen hij tevens vertrouwensinspecteur werd. Hierina was de overgang naar OCW in 2003 slechts 'een klein schokje' voor de inspecteur BVE. 'De grootste verandering was het systeem: bureaucratisch en veel formeler. Een adviserende opmerking in een rapport, dat kon echt niet.' De ervaren inspecteur zocht hierin zijn vrijheid. 'Ik liep wel eens een paar uur gewoon zonder agenda door de school: met deze en gene praten, daar eens kijken... Daar haalde ik veel informatie uit.'

In 2006 stopte Eel Bosma met werken, na nog een kort interim directeurschap op het vmbo groen in Wollega. Nu is hij lid van de raad van toezicht van AOC Friesland, actief in ontwikkelingswerk en fanatiek fietser van lange afstanden.

1964: Eel Bosma (m) met twee jongemannen voor de boerderij

Jan van Driel (Waddinxveen, 1955)

Altijd vooraan bij ontwikkelingen in het onderwijs

Gevraagd naar de grootste uitdagingen in zijn loopbaan moet hij hard lachen en vervolgens diep nadenken. Dan noemt hij het slechten van de hekken om sommige scholen. ‘Het is wel eens lastig om mensen te laten ervaren wat nieuwe ontwikkelingen kunnen brengen. Waarom een schooltuin? Daarvoor moet je juist naar buiten gaan! Dat heb ik altijd gevonden.’

Jan van Driel, accountmanager bij het Ontwikkelcentrum, geniet en leert van de clubjes docenten, van bedrijfsleven, GKC- programma's, LTO. Van de vlucht die de onderwijsontwikkeling neemt, ook door de manier waarop lesmateriaal nu toegankelijk wordt gemaakt. ‘Er gaan zoveel nieuwe werelden voor leerlingen

open.’ Hij is continu bezig ‘knopen te leggen’ tussen alle bewegingen die gaande zijn. ‘Als ik 's avonds naar huis rijd, heb ik weer zoveel voer om mee door te gaan.’

Na een jaartje ulo, ‘te theoretisch’, werd het voor de jonge Jan in 1972 de lagere tuinbouwschool in Boskoop. In het

De praktijk als uitgangspunt

Theo Streng ('55), vestigingsdirecteur vmbo Montfoort (Wellant), kent Van Driel uit de tijd in Utrecht en Houten. ‘De praktijk als uitgangspunt, dat is Jan ten voeten uit. Hij stond altijd in zijn vak als coach. Liet de leerlingen zelf ontdekken en bracht ze met een vraag weer verder. Volgens mij werkt hij nog steeds zo.’

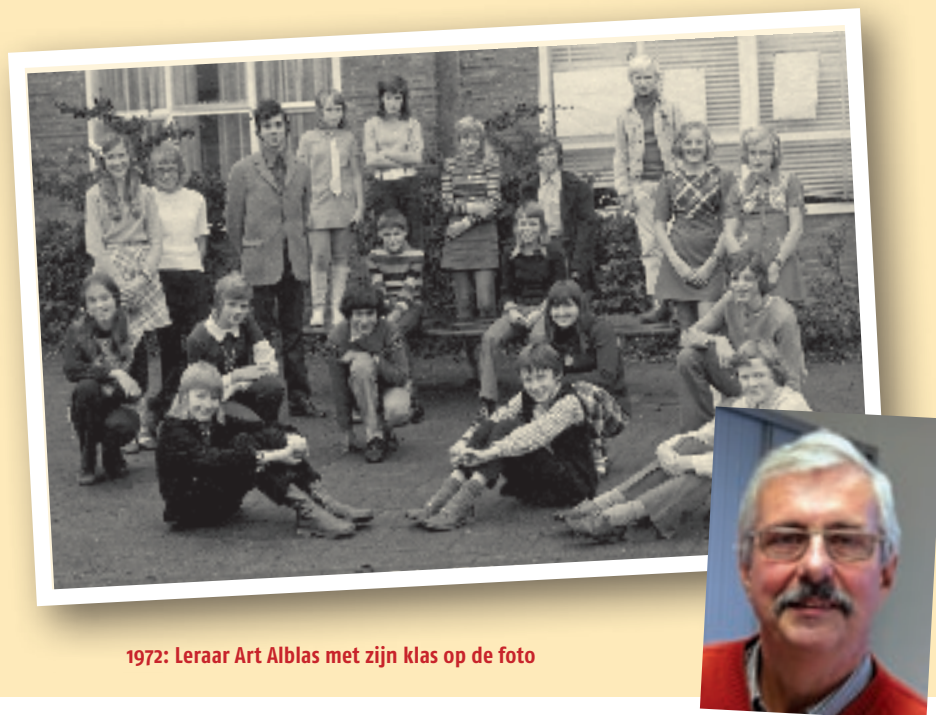
leerlingstelsel vier dagen werken als hovenier en één dag naar school. Na de militaire dienst kon hij als onderwijsassistent aan de slag in Boskoop. ‘Leerlingen van a naar b helpen, vond ik geweldig. Docenten daar zeiden: jij moet de docentenopleiding gaan doen. Voor de toelating moest ik eerst de middelbare tuinbouwschool doen in Utrecht. Daarna, begin jaren 80 volgde de tweejarige LV in Den Bosch. Elders verworven competenties kende men nog niet. Dat ik al werkte als docent op de las in Rotterdam werd oogluikend toegestaan. Ik weet het nog goed, voor het eerst de verantwoordelijkheid om een les te verzorgen. Ik had kleine groepen met veel ilo-leerlingen, noemde ze “mijn kinderen van driehoog achter”’

Art Alblas (Dordrecht, 1946)

Zigzag door didactiek en duurzaamheid

De jonge Art vond het vreselijk op de mulo tussen vier muren. Na een hoop gesoebat mocht hij van zijn moeder naar de lagere land- en tuinbouwschool in Dordrecht. De directeur vond dat Art Alblas dan wel klas 3 en 4 in één jaar moest halen. Via het driejarig hbs werd het leren vervolgd op de hogere landbouwschool in Dordrecht. ‘Ik werkte veel op boerenbedrijven, geweldig vond ik dat.’ Na de has bedacht hij: ik ga het onderwijs in, dan heb je veel vrije tijd en kun je lekker doorstuderen. Een hang naar de praktijk én de behoefte aan ‘voer voor de bovenkamer’ kenmerken Alblas' loopbaan.

In Den Bosch haalde hij de akte L1, hij liep stage op 'zijn' lagere landbouwschool in Dordrecht. Daarna werd het een studie biologie aan de universiteit van

1972: Leraar Art Alblas met zijn klas op de foto

1976: Jan van Driel (m) op middelbare tuinbouwschool

Het was in die tijd dat Van Driel voor het eerst aan een landelijke werkgroep deelnam. Voor het kmbo (kort mbo, later kmao, red.) invulling geven aan Groene ruimte. Fijn werk. 'Omdat ik toch wel merkte, zeker bij de ilo-leerlin-

gen, dat het onderwijs dat wij gaven niet paste bij dat type leerling. De didactiek was niet individueel genoeg.'

Van Driel werd gevraagd als docent aanleg en onderhoud op de middelbare tuinbouwschool in Utrecht. Opnieuw

een bekende plek. Tussen 1985 en 2000 maakte hij er de verhuizing mee naar Houten en diverse naamsveranderingen. Al snel participeerde hij in een volgend project, PUC, waarbij docenten uit het hele land opdrachten voor hun vakgebied maakten. Hij ging die clubjes aansturen. 'De grootste winst waren niet de halfproducten die werden ontwikkeld, maar de grote stappen in het denken over onderwijsontwikkeling. De docenten brachten hun ideeën de school binnen.'

In 1993 startte het Ontwikkelcentrum, dat met en voor groen onderwijs leermiddelen maakt. Van Driel werd door het OC steeds meer ingehuurd voor projecten, te beginnen bij 'zelfwerkzaamheid'. Zijn rol: het koppelen van het onderwijskundige, de inhoud, leermiddelen en de bijbehorende organisatie. Daar ligt zijn kracht, net als mensen op het spoor naar vernieuwing zetten. Of in de woorden van Van Driel: 'Hoe gaan we het handen en voeten geven en wat betekent dat dan?'

Utrecht, die Alblas combineerde met lesgeven op achtereenvolgens een las, mavo, havo en vwo. Daarna werkte hij een jaar of zeven op de mas in Dordrecht. 'Ik ben vrij opportunistisch het vak van docent gaan uitoefenen. Maar het bleek ontzettend leuk.' Zo leuk dat Alblas enige jaren later, inmiddels adjunct-directeur van de mas en vergadertijger, ervoor koos om opnieuw fulltime voor de klas te gaan staan. Terugkijkend is hij best trots dat hij het logische carrièrepad durfde te verlaten.

Wageningse studenten kwamen bij hem in de mas-klas hospiteren en zo werd hij gevraagd als docent voor de vakgroep Agrarische Onderwijskunde van Wageningen UR. 'Het is schitterend om mensen te zien groeien en het is ontzettend vervelend als dat niet lukt. Onderwijs is vreselijk hoogwaardig werk. Toen ik erin stapte heb ik daar makkelijk over gedacht.'

Art Alblas noemt zichzelf een echte vakdidacticus, een vrij breed opgeleide bioloog en landbouwkundige. 'Ik heb

De leerling, niet het spel

Jan Oostvogels ('51), vriend uit de has-tijd en mbo-docent te Dordrecht (Wellant): 'Hij is iemand die naar de persoon kijkt en niet naar wat deze is of denkt te zijn. Het gaat hem om de leerling, niet om het spel. Het is een doorzetter die voor z'n principes staat, die in alles het positieve ziet en dat met je deelt.'

veel moeten studeren om de match te maken tussen onderwijstheorie en mijn ervaring en opvattingen als leraar. Hoe brei ik dat tot een goed programma op het gebied van biologie, landbouwvakken en duurzaamheid?'

Toen student Arjen Wals wilde leren over onderwijs en duurzaamheid, leerde Alblas al docerende mee. Zo begon hij met natuur- en milieueducatie, dat als vak en onderzoeksonderwerp nieuw was. Niet dat duurzaamheid ooit géén thema was voor de docent. Op de mas voerde hij heftige discussies met de jonge aardappeltelers uit de Hoekse Waard over grondontsmetting.

'Ik ben een van de gelukkige mensen die gedurende zijn werkende leven een ideële motivatie heeft kunnen handhaven.' Nog frustraties? 'Nee, maar minder was de voortdurende stroom van reorganisaties. Die hield, hoe goed de ideeën soms ook waren, af van de kern: de leraar bezig met de leerling.'

Alblas promoveerde in 1999 op 'Onderwijzen voor een natuurbetrokken bestaan; didactische uitgangspunten voor NME'. Na enkele jaren beleidswerk op het bestuurscentrum van Wageningen UR is hij nu met prepensioen. Hij verzorgt op de Universiteit Utrecht het vak Oriëntatie op educatie en communicatie en zet zich in voor de opbouw van een landbouwuniversiteit in de Mongoolse stad Darkhan en voor het beroepsonderwijs op een Molukse eilandengroep.

Dit vakblad ontstond in een periode dat de school lopend te bereiken moest zijn. Alleen in Drenthe al waren er in de jaren 50 meer dan twintig, vooral lagere landbouwscholen. Nu zijn er nog vier. Wat is er toch gebeurd met al die scholen? Berichten uit de provincie.

Ons Brabant

Gemeentelijk monument

Interne leerlingen sliepen in chambrettes op de zolder van deze school in Boxtel. Dat was in 1914. De eerste katholieke landbouwwinterschool in Nederland telde toen 25 leerlingen.

Vanaf 1965 werd de school een dag-school met een twee- en driejarige opleiding.

In 1973 kwam daar de vierjarige opleiding levensmiddelentechnologie bij. Toen de school in 1988 zo'n duizend leerlingen telde, kreeg het een nieuw gebouw. In 1993 is het oude pand verbouwd voor studentenhuisvesting en nu zit in het gemeentelijk monument een appartementencomplex.

De vestiging van Helicon in Boxtel is van plan te verhuizen naar Den Bosch. Dan herinnert alleen de inscriptie op het oude gebouw nog aan groen onderwijs in Boxtel.

Foto: Gerrit Kersjes

ruimte was er niet in Marknesse. Kersjes vond het geen mooi gebouw, 'het was een lange, rechte pijp', maar toch kijkt hij met nostalgie terug naar die periode.

Na 1973 zaten er allerlei verenigingen en clubjes in het gebouw. Nu huist in 'De Marke' het sociaal cultureel werk van Marknesse.

Zeeland, wind- en waterland

Dynamisch gebeuren

De middelbare landbouwschool in Schoondijke startte in 1943 in oude barakken en het moest nog tot na de oorlog duren voordat de school terecht kwam in het gebouw aan de Huizingastraat. Oud-directeur Roest kwam in 1954 in Schoondijke aan, het gebouw stond er toen nog maar net. Achter dat gebouw richtte hij de landbouwpraktijkschool op. 'Het was een heel dynamisch gebeuren, met al die machines en loods en vijf tot zesduizend cursisten per jaar.' Toen Roest met pensioen ging in '85 was de rmls al opge-

Foto: Chantal Overgaard

Foto: Peter Mannin

Groeten van de zeebodem

Pionieren

De algemene lagere landbouwschool op christelijke grondslag in Marknesse werd in 1956 gesticht als dependance van de landbouwschool in Emmeloord. In 1973 trok de school weer bij 'Emmeloord' in. De leerlingen in Marknesse kregen les in de barakken waarin de pioniers gewoond hadden. Ook docent Gerrit Kersjes kreeg huisvesting aangeboden in de barak toen hij daar in 1960 begon. Andere woon-

Foto: Jaap Steenveit

heven. De praktijkschool werd in '99 opgeheven. Het is nu de plek voor vergaderingen, recepties en voor technopark 'Zeeland' met bedrijven voor wind- en watertechnologie.

Mooi Utrecht

Alleen voor heren

De Utrechtse Rijkslandbouwwinterschool uit 1921 stond de eerste jaren midden in de weilanden aan de Mariëndaalstraat. Maar de stad groeide en het groen om de school verdween. In 1927 veranderde het adres in Oppenheimplein 6. De school

Foto: Chantal Overgraauw

had vijf lokalen en was geopend van oktober tot april. De docenten werkten in de zomermaanden veelal voor keuringsdiensten en in de landbouwvoorlichting. Adri Verwaal, een oud-directeur, herinnert zich dat er slechts een herentoilet aanwezig was. Dames, op wie de school niet had gerekend, gebruikten het personeelstoilet onder de trap. Dit werd later het damestoilet. In 1988 verhuisde de school naar Houten waar ze nu deel uitmaakt van het Wellantcollege. De oude school huisvestte eerst nog een aantal jaren een verpleegstersopleiding, maar is tegenwoordig appartementencomplex. In 1999 is het pand gerenoveerd; de hoge plafonds en het statige trappenhuis herinneren nog aan de oude school.

Drenthe – de oude landschap

Tuinhazen, olifantenstal en katjesallee

Het gebouw van de middelbare tuinbouwschool in Frederiksoord staat leeg sinds november 2005. Toen verhuisde de school naar Meppel. De Grontmij, de huidige eigenaar, wil op het schoolterrein een zorghotel en zorgappartementen bouwen.

Het gebouw dateert van 1968 toen de school nieuwe huisvesting kreeg. Het oude schoolgebouw van 1884 voldeed niet meer en is sinds die tijd een klokkentempel. Beide schoolgebouwen staan op het zeven hectare grote schoolterrein. Gebouw en tuin ogen op dit moment verwaarloosd. Hoofdpad, katjesallee en olifantenstal worden steeds groener. De nieuwe eigenaar zorgt dat het gras gemaaid wordt en dat vernielingen aan het schoolgebouw gerepareerd worden. Het gebouw maakt straks, mo-

gelijk over twee jaar, plaats voor zorgwoningen.

De volwassen bomen en de padenstructuur van de schooltuin blijven gehandhaafd. Een geruststelling voor de 'tuinhazen', de bijnaam van de Frederiksoordse leerlingen.

Fryslân boppe

Blomkes ût Balk

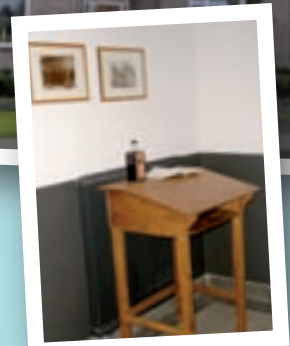
Johan en Symona Huisman wonen nu twee en een half jaar in de voormalige Christelijke Lagere Landbouwschool in Balk. Van 1930 tot 1992 kregen de Friese jongens en meisjes daar les.

Foto: Jan Nijman

Er is nog veel wat herinnert aan de school. De gang met gegoten vloer, de drie toiletdeuren met gele ruitjes, de haken waaraan de aardrijkskundekaarten hingen. 'En je kunt zien waar het bord steeds tegen de muur klapte. Dat gat zit er nog', vertelt Symona. Tijdens feestjes vertellen buurtbewoners anekdotes. Ze wijzen naar een plek in het plafond: 'daar zakte een leerling door het plafond.' Ook de conciërge is er nog. Dat is nu buurman Piet. Bij verbouwingen staat hij met raad en daad bij.

Het gebouw in de stijl van de Amsterdamse school is nog steeds een plek voor groene vingers. Johan is freelance bloemenarrangeur. Vanuit hun huis exporteren hij en Symona Nederlands bloemwerk.

Historisch Zuid-Holland

Gouwse ouwe

In 1946 deden de eerste leerlingen toelatingsexamen in café de Beursklok alvorens ze werden toegelaten tot de landbouwwinterschool in Gouda. Twintig jaar lang konden 'de boeren' genieten van de fraaie achttiende-eeuwse versieringen in gebouw De Doelen aan de Lange Tiendeweg. In 1966 opende minister Barend Biesheuvel een nieuw gebouw aan de Ronsseweg. De school heette ondertussen al tien jaar Rijks Middelbare Landbouwschool. Deze nieuwbouw moest eerst nog uitgroeien tot een conglomeraat van hoofd- en bijgebouwen, dependances en gymnastieklokalen alvorens het in 1986 uit mocht breiden met elf extra lokalen. Deze keer was het Prinses Margriet die de eer kreeg. In 1995 kwam er nog een uitbreiding voor wat toen het Groencollege was. Het huidige Wellantcollege zit er nog steeds. In het monument aan de Lange Tiendeweg huist sinds 1987 een praktijk voor fysiotherapie.

Foto: Leonie Barnier

Groet'n oet Grunn Pronkjewail

Willem Boon woonde bijna zijn hele leven in Noord-Holland, maar na zijn pensioen verhuisden hij en zijn vrouw terug naar haar roots, het trotse dorp Warffum in Groningen. Daar woont hij sinds 1998 op de be-gane grond van het statige appartementencomplex 'Pallas Athene'. Vanaf 1870 kregen hier de boerenzons uit Groningen les, maar omdat het niveau van de jongens zo verschillend was, leverde het onderwijs niet de resultaten waarop de Groningse boeren hoopten. Vijf jaar later hield de gemeentelijke landbouwschool alweer op te bestaan.

Na de sluiting werd in Wageningen een Rijkslandbouwschool gesticht die later zou uitgroeien tot de huidige universiteit.

Mooi Twente Op de menukaart

In het gebouw van de voormalige mas aan de Hertmerweg in Zenderen huist nu een restaurant: Het Seminar. Jelle Wagenaar, één van de eigenaren van Het Seminar, vertelt dat het in 1870 gebouwde pand in eerste instantie dienst deed als seminarie. In 1971 betrok de Middelbare Landbouwschool van de ABTB het gebouw. In 1997 verhuisde AOC Twente naar een nieuw onderkomen in Almelo. Een gedeelte van het gebouw is inmid-

dels afgebroken. De voormalige kapel, waar in het verleden de lessen tuintekenen plaatsvonden, is nu het voornaamste gedeelte van het restaurant. Het Seminar richt zich op de Franse en Italiaanse keuken. Het ter gelegenheid van het 40-jarig jubileum van de MAS Zenderen uitgegeven gedenkboek ligt nog ten inzage in het restaurant. Wagenaar ziet dit als een leuke manier om zijn gasten kennis te laten maken met de historie van het gebouw.

Foto: Gerrit Strijbis

Schoon Limburg Niet voor rijke lui

Het gebouw van de middelbare tuinbouwschool in Venlo is eind oktober 2008 gesloopt. Het maakt plaats voor Park Rijnbeek. In dit parkgebied staan vanaf 2011 een woonzorgcomplex en een appartementengebouw met zo'n veertig luxe huurappartementen.

Het gebouw heeft van 1965 tot 1993 ruimte geboden aan de middelbare tuinbouwschool. Voordat de woningstichting tot sloop overging, hebben de Kunstuitleen en de Daklozenopvang er onderdak gevonden.

De school zat vanaf haar oprichting in 1953 aan de Deken van Oppensingel en vanaf 1955 in een noodbelastingkantoor aan de Boenerstraat. Leerlingen hingen een bord bij de deur: 'Tot tien gulden de-

Foto: Woningstichting Venlo

Fotografie: Leonie Barnier

poneren in de bus. Voor hogere bedragen dient u bij het belastingkantoor te zijn.'

Groeten uit Noord-Holland **Nog steeds les in Schagen**

De Rijkslandbouwwinterschool (RLWS) in Schagen was de eerste landbouwwinterschool in Noord-Holland. De school werd januari 1942 op last van de Wehrmacht ontruimd. Daarna kregen de leerlingen les in café's, ook in Alkmaar. En een paar jaar later kwam daar een dependance van Schagen. Toen de RWLS in 1964 middelbare landbouwschool werd, bleef in Schagen alleen lager landbouwonderwijs over. Er zitten 620 vmbo'ers en er is ook weer mbo, op niveau 2, met ongeveer dertig leerlingen.

Het schoolgebouw uit 1931, waar de school oorspronkelijk zat, is gebouwd in Nieuw-Amsterdamse stijl. Op glas-in-lood zijn beelden te zien van molens, koeien, kippen, een zaaier, een maaier. Het gebouw is altijd als school ge-

Foto: Ton van den Born

bruikt. Er hebben nu 160 vmbo-leerlingen van de GSG Schagen les. 'Meer kunnen er ook niet in', aldus de conciërge.

Gelders Goud **Jeugdzolder**

Aan de Hovenstraat in Varsseveld was tussen 1958 en 1969 de lagere landbouwschool gevestigd. De heer

Scheperboer, voormalig directeur van deze school, vertelt dat het gebouw bestond uit drie theorielokalen, een overblijflokaal en een ruimte voor praktijklessen. Omdat de school niet meer levensvatbaar was verdween het agrarisch onderwijs uit Varsseveld. De inwoners van deze plaats in de Achterhoek profiteren echter nog steeds van het schoolgebouw.

In het verleden bood het pand onderdak aan de Cor Heil stichting die met behulp van vrijwilligers speelgoed en eenvoudige werktuigen voor ontwikkelingslanden produceerde. Nu spelen op de benedenverdieping de kinderen van de kinderopvang Humanitas. In het weekend kunnen de jongeren van Varsseveld terecht op de zolder en sportvereniging Reflex gebruikt het oude gymlokaal.

Foto: Gerrit Strijbis

Bekende Nederlanders: politiek, sport en de journalistiek. Harm Evert Waalkens, Annie Schreijer-Pierik, Ids Postma en Frank Westerman. Wat hen verenigt is dat ze ooit een groene opleiding volgden en hun groene wortels niet in de steek hebben gelaten.

Fotografie: CDA

'Niet alleen voor de boeren'

Annie Schreijer-Pierik Tweede-Kamerlid

Hij nam vier klasgenoten mee naar een voorlichtingsweekeinde in Wageningen. Drie van de vier kozen, net als hij, voor de studie tropische cultuurtechniek. Hijzelf wist het al heel snel: hij wilde naar buiten en hij wilde de wereld verbeteren. Met die studie kon dat.

Voor zijn stage en afstuderen bestudeerde hij de irrigatiekanalen van de Aymara-indianen in Peru. Ter afsluiting hield hij een presentatie voor de dorpsbewoners. Maar hij kon alleen maar opsommen wat ze vooral niet moesten doen. Volgens hem waren de indianen,

'In café Troost waande je je in de navel van de wereld, maar tegelijkertijd was het zo provinciaals.'

die al 5.000 jaar aardappels verbouwen, de experts en niet hij, Frank Westerman uit Assen, Nederland.

In 'Ingenieurs van de ziel' beschrijft Westerman (44) het leven van de schrijver Platonov. Ook Platonov was eerst cultuurtechnicus, hij sloeg putten en bevoeide velden langs de rivier de Don. Maar toen de Russische Revolutie uitbrak, realiseerde hij zich dat hij beter aan de zijlijn kon gaan staan om de gebeurtenissen te beschrijven. Eenzelfde ommezwaaai maakte Westerman.

Westerman brak door met het boek 'De Graanrepubliek'. Hierin beschrijft hij de ontwikkelingen van de landbouw in Groningen aan de hand van een aantal belangrijke families. Hij laat de op- en ondergang van Sicco Mansholt zien. De politicus die van boeren arbeiders wilde maken, en daar later weer op terugkwam. Maar toen stond hij al lang niet meer aan het roer.

In 'El Negro en ik' besteedt Westerman een hoofdstuk aan zijn Wageningse periode, de jaren tachtig. De subcultuur waar hij deel van uit maakte, beschrijft

We waren met z'n negenen thuis', vertelt Annie Schreijer-Pierik (55), Tweede-Kamerlid voor het CDA sinds 19 mei 1998. 'Ik was de op een na oudste en ik zou naar de hbs gaan, maar ik hielp thuis graag mee op de melkveehouderij. Daarom werd het de landbouwhuishoudschool.'

Ze is nu behalve politica ook boerin op een varkenshouderij en ze was bestuurder van verschillende landbouworganisaties zoals ABTB, LTO en GLTO. In de Tweede Kamer houdt ze zich bezig met plattelandsbeleid, natuurbeleid en

'...dat kregen wij. Onderwijs dat paste bij de maatschappij en de belangrijke waarden in het leven.'

agrarisch natuurbeheer. Ze zat in de vaste kamercommissies voor Onderwijs en

voor LNV. En, zegt ze, 'elk jaar ontmoet ik een zware delegatie van het groene onderwijs op de Grüne Woche in Berlijn.'

Over haar eigen landbouwonderwijstijd is ze heel tevreden. 'We kregen vakken zoals tuinbouw, gezondheidkunde, voedingsleer, warenkennis, kinderverzorging, naast aardrijkskunde, geschiedenis, talen en natuurlijk koken en naaien. Als ik het Kabinet over goed onderwijs hoor spreken, dan denk ik: dat kregen wij. Onderwijs dat paste bij de maatschappij en de belangrijke waarden in het leven.'

'Een mooie herinnering aan de schooltijd? We hadden onder andere les bij de kloosterzusters, maar er was daar niet voldoende groentetuin. Ze vroegen: 'Annie, kan dat niet bij jou thuis?' Toen bleek dat ze daarvoor wel acht kilometer moesten fietsen, ging het niet door.' Een van haar drie kinderen volgde een opleiding op het groene mbo en een vervolgopleiding op het hbo. Maar

Schreijer is kritisch. 'Het landbouwonderwijs bood niet altijd waar de moderne landbouw behoefte aan had. Verder ben ik ook wel voor een herintroductie van die landbouwhuishoudschool.'

'Het landbouwonderwijs bood niet altijd waar de moderne landbouw behoefte aan had.'

Het groene onderwijs blijft voor haar desondanks van belang. Politieke inzet van Schreijer is, zegt ze, vooral dat de voedselproductie in handen van de boeren blijft. Daar moet en kan dat onderwijs een rol in blijven vervullen. 'En dat onderwijs is er dan zeker niet alleen voor de boeren, maar voor het hele platteland, en voor allerlei mensen, functies en bezigheden daaromheen.'

Frank Westerman Schrijver Langs de zijlijn

hij als kleinschalig en lieflijk en tegelijkertijd als pretentieuus. 'In café Troost waande je je in de navel van de wereld, maar tegelijkertijd was het zo provinciaals.' Ook Westerman was in zijn eerste studiejaren gegrepen door het zwart-witdenken, maar op een gegeven moment kwam hij toch in opstand tegen het dogmatische neo-marxisme dat er gemeengoed was. Daar is dan ook niets van terug te vinden in zijn boeken, waarin hij juist op zoek is naar de ideeën van mensen en hoe die soms botsen met de werkelijkheid. Zoals bij Mansholt. Lezen!

'Hij kon alleen maar opsommen wat de Aymara-indianen niet moesten doen.'

Fotografie: Bert Meenhuis

Heel bijzonder om vanuit een klein dorpje naar de grote stad te gaan', zegt Harm Evert Waalkens (1948). Hij is sinds augustus 1998 lid van de Tweede-Kamerfractie van de PvdA en houdt er zich onder andere bezig met landbouw, voedselproblematiek en ontwikkelingssamenwerking.

'Ik probeer met mijn boerenverstand naar de complexe problemen kijkend, bij te dragen aan oplossingen.'

Net terug uit de VS (en daarvoor reizen naar landen zoals Indonesië en Soedan) kijkt hij terug op zijn jaren op de middelbare landbouwschool in Groningen, van 1963 tot 1965. Dat was de Jan Heidemaschool, genoemd naar de eerste directeur in 1893; nu onderdeel van AOC Terra.

Waalkens zat eerst op het gymnasium, maar was liever bezig met praktische zaken. 'Het was te ver weg.' Op de landbouwschool ging het over zaken die hem nader stonden en meer interesseerden. Zoals bodem- en plantkunde en economie.

Hij herinnert zich directeur Dr. Fop I. Brouwer, de bioloog die bekend werd van zijn radiopraatje met 'alles wat leeft en groeit en ons altijd weer boeit.' 'Ik heb er geleerd om met argumenten in debat te gaan over actuele onderwerpen. De school leerde me naar de brede omgeving te kijken. Niet alleen de technische kant, maar ook de keuzes die je kunt maken in maatschappij en bedrijfsvoering.' Verder is hem het advies bijgebleven: 'jongens, je kunt in theorie alles bedenken, maar ga eerst maar eens met de mensen praten.'

Hij was voorzitter van studentenvereniging Ceres en organiseerde mee aan referaatbijeenkomsten, vaak over erg technische onderwerpen. 'Lag het teveel

buiten het gezichtsveld, dan haakten ze af.' Natuurlijk, zegt hij, 'iedere vorm van kennisvergaring stapelt zich op, maar het vormt ook je karakter. Ik heb er geleerd om kritisch te kijken naar jezelf en je omgeving.'

Zijn maatschappelijke betrokkenheid geeft hij nu niet alleen vorm als politicus, maar ook als biologisch veehouder. 'Het is absolute noodzaak om te investeren in een verantwoordelijke landbouw,' zegt hij. 'Allerlei crises vallen nu samen. Ik probeer met mijn boerenverstand naar de complexe problemen kijkend, bij te dragen aan oplossingen.'

Er is nog steeds een regelmatig bijeenkomende vriendenclub van afgestudeerden van de Jan Heidemaschool uit die tijd. Maar vanwege zijn politieke werk kan Waalkens er tot zijn spijt niet vaak bij zijn.

Fotografie: Leonie Barnier

Ids Postma Agrariër Altijd blijven verbeteren

'Als je wilt winnen, dan ben je nooit klaar. Maar boer zijn is rustiger.'

Harm Evert Waalkens Tweede-Kamerlid

Met mijn boeren- verstand

Boer worden, het speelde altijd al door zijn hoofd. Maar zijn ouders vonden dat hij zich niet teveel vast moest leggen. Met het vwo als vooropleiding kon Ids Postma (35) nog alle kanten op. Vanaf zijn veertiende begon het schaatsen serieus te worden en het duurde dan ook niet lang voordat dat in een stroomversnelling kwam. Aan het einde van de middelbare school schaatste hij in Jong Oranje. Maar toen moest hij ook een keuze maken voor een vervolopleiding. Het werd de Agrarische Hogeschool Friesland, hij wilde boer worden. Zijn zus had geen belangstelling voor het bedrijf, dus er was ruimte op de boerderij in Deersum.

Dat eerste jaar kon hij de opleiding nog naast het schaatsen doen, want met de junioren was hij nog niet zo vaak van huis. Maar hij ging steeds sneller schaatsen met als gevolg dat hij in het tweede jaar van de has maar anderhalf studiepunten haalde. Toen hij daarna de ziekte

van Pfeifer kreeg kon hij dat weer inhalen. In de jaren daarna wisselde hij studie en schaatsen af: in het winterseizoen schaatsen, daar buitenom studeren.

Schaatsen en boeren, het heeft wel overeenkomsten. Het is allebei een individuele bezigheid. 'Met topsport ben je alle dagen bezig, van 's morgens vroeg tot 's avonds laat. En rustdagen zijn er als het

'Het mooie van boeren is het ondernemerschap, het bedrijf ontwikkelen, het steeds weer beter doen.'

uitkomt, dat kan op maandag of dinsdag zijn. Als je bij de top wilt horen dan moet je daar heel veel voor doen. Als je wilt winnen, dan ben je nooit klaar.' Zo is het ook als agrarisch ondernemer. 'Maar boer zijn is rustiger.'

Het mooie van boeren vindt hij het ondernemerschap, steeds nieuwe dingen bedenken, het bedrijf ontwikkelen, het steeds weer beter doen, er meer inkomen uithalen. Hij is nu bezig om een nieuwe stal te bouwen.

Op zijn jaren op de has in Leeuwarden kijkt Ids tevreden terug. Vooral ook omdat er veel jongens rondliepen die ondernemer wilden worden. Je leerde veel van elkaar. Maar ook aan de theoretische vakken heeft hij veel gehad. 'Toen zag ik het nog niet, maar nu realiseer ik me dat ik er toch wel veel geleerd heb.'

Wat waren in de afgelopen vijftig jaar belangrijke gebeurtenissen in het landbouwonderwijs? In hoeverre hadden ze te maken met de ontwikkelingen in het onderwijs in het algemeen? En speelden ontwikkelingen in de landbouwsector daarbij ook een rol? Horizontaal en verticaal lezen is het motto.

Landbouw

1952 Begin van de Europese samenwerking. In 1986 is daar de Europese Unie uit ontstaan. Inmiddels hebben zich 27 landen aangesloten. Voor de boeren in Europa zal de oprichting van de EEG grote gevolgen hebben.

Sicco Mansholt (van 1945 tot 1958 minister van Landbouw, Visserij en Voedselvoorziening) geeft leiding aan het herstel van de voedselvoorziening. Bevordert productieverhoging door de rationalisatie van de Nederlandse landbouw, door subsidiëring en voorlichting. Als Europees Commissaris voor de Landbouw komt hij later met het plan Memorandum Inzake de

Hervorming van de Landbouw in de EEG waarin hij onder andere voorziet in het vertrek van vijf van de tien miljoen boeren. Hij wordt er niet populairder van onder de boeren. In 1968

Foto: ANP

Landbouwonderwijs

Jaren 50 Na de oorlog neemt het aantal lagere land- en tuinbouwscholen voor leerlingen van 12 tot 16 jaar in hoog tempo toe. In 1946 zijn er 145, rond 1960 telt Nederland 287 van deze scholen. De leerplicht geldt aanvankelijk tot 14 jaar, vanaf begin jaren zestig tot 16. De lagere land- en tuinbouwschool is dan nog eindonderwijs. Leerlingen krijgen naast Nederlands en rekenen en een beetje

natuurkunde, scheikunde en biologie vooral praktische vakken als veeteelt, plantenteelt, veevoeding, maar ook deze worden nog heel theoretisch aangeboden. Leerlingen zijn vooral jongens. Voor meisjes zijn er landbouwhuishoudscholen.

Vervolgonderwijs is er op middelbare landbouwscholen die na een reorganisatie in '57 voortgekomen zijn uit de landbouwwin-

terscholen. Er zijn ook middelbare land- en tuinbouwscholen die na '57 Hogere Land- en Tuinbouwscholen worden.

Leraren krijgen hun opleiding middels een L-akte. Afhankelijk van de vooropleiding een één- of tweejarige opleiding aan de has in Den Bosch, Dronten of Deventer.

Als aanvulling op het reguliere onderwijs gaat het Ministerie

1958

1959

1960

1961

Onderwijs

1958 De jaren 50 staan in het teken van de materiële verbetering van het onderwijs: betere huisvesting en salariëring.

1960 De Wet op het wetenschappelijk onderwijs vervangt de Hoger-onderwijswet. Een Academische Raad moet zorgen voor contact tussen universiteiten en hogescholen onderling en met de samenleving.

wordt het 'Plan Mansholt' in afgezwakte vorm de basis van het Europese landbouwbeleid.

1955
Nederland heeft:
319.000
landbouwbedrijven
2.308.000 ha cultuurgrond
923.000 ha akkerbouw
1.296.000 ha grasland
88.000 ha tuinbouw
89 gereed gekomen
ruilverkavelingen

1958 Landbouwminister Anne Vondeling brengt samen met minister Samkalden een wijziging van de Wet vervreemding van de landbouwgronden in het Staatsblad. Deze moet de versnippering van landbouwgronden tegengaan. Amendementen hierop vormen een van de aanleidingen voor de val van het kabinet in 1958.

1958 Na de oorlog ligt de eerste prioriteit bij het herstel van de voedselvoorziening. In de jaren 50 moet de landbouwproductie omhoog. Middelen zijn rationalisatie en schaalvergroting. De

Foto: AFP Photo/TECA Photo

eerste ruilverkavelingen vinden plaats.
1962 Vaststelling eerste Gemeenschappelijk Europees landbouwbeleid. Op 1 januari 1970 moeten alle prijsverschillen in de land-

bouw verdwenen zijn. Middel is de instelling van de eerste gemeenschappelijke marktordeningen voor granen en veredelingsproducten en de oprichting van het Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw (EOGFL). Een systeem van richt- en interventieprijzen leidt tot de beruchte overschotten.

1964 Oprichting Stichting Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw (O. en S. fonds) Voor de opvang van de sociale gevolgen van het opheffen van agrarische bedrijven die niet mee kunnen komen in de moderne ontwikkelingen en voor de ontwikkeling van bedrijven die daarin juist wel levensvatbaar zijn.

1962

1963

1964

1965

1966

1967

1968

1969

De Centrale School voor Tuinbouwtechniek was een van de elf praktijkscholen

van Landbouw elf praktijkscholen bekostigen. Een aantal van deze centra waren ontstaan op initiatief van landbouworganisaties.

1960 Om ook onderwijs aan minder begaafde leerlingen aan te bieden, start het ilo, individueel lager beroepsonderwijs.

1963 Op de middelbare tuinbouwscholen komt een onderscheid tussen de driejarige A-cursus en de meer praktische tweejarige B-cursus.

1964 Als antwoord op een vraag uit de boerenstand komt aan de mas' en een B- naast een E-stroom. De E-stroom duurde twee halve jaren, de leerlingen in de B-stroom gaan twee volle jaren naar school en krijgen meer economische vakken.

1966 Start leerlingwezen in het landbouwonderwijs, met de LSLL voor de land- en tuinbouw, het LSBK voor de bosbouw en cultuurtechniek en voor de levensmiddelen-technologie was een jaar eerder de LSBL al opgericht.

1967 Het onderwijs aan de Landbouw hogeschool Wageningen valt voortaan onder de Wet op het wetenschappelijk onderwijs.

Tussen 1960 en 1968 daalde het aantal leerlingen in het lager land- en tuinbouwonderwijs aanzienlijk. Van de 287 scholen in 1960 waren er in 1968 nog maar 193 over

1968 Onder de Mammoetwet krijgt het lager land- en tuinbouwonderwijs een wettelijke status. Het

landbouwhuishoudonderwijs verdwijnt. De lagere land- en tuinbouwscholen zijn geen eindonderwijs meer.

1963 Minister Jo Cals is de man van de Mammoetwet; tijdens de behandeling van het wetsvoorstel spreekt hij in eerste termijn zeven uur.

1966 De Wet op het leerlingwezen regelt leerlingwezen. Dit viel voorheen binnen de Wet op het nijverheidsonderwijs

1968 Wet op het voortgezet onderwijs, de Mammoetwet, treedt in werking. Brugklas, mavo, havo en vwo ontstaan en lbo, mbo en hbo worden geregeld.

1969 Bezetting van het Maagdenhuis als uiting van onvrede over de weinig democratische structuur in de universitaire wereld. Dit leidt in 1970 mede tot de Wet universitaire bestuurs hervorming (WUB).

1964 De Boerenpartij zit met drie zetels in de Tweede Kamer, en zal daar tot 1981 met 'boer Koekoek' in blijven. Aanleiding is de boerenopstand in Hollandscheveld, waar duizenden 'Vrije Boe-

ren' een drietal boerengezinnen steunen die weigerden de heffing van het landbouwschap te betalen en illegaal boerderijen van het schap bewonen.

1965 Nederland heeft: 264.000 landbouwbedrijven
2.256.000 ha cultuurgrond
809.000 ha akkerbouw
1.337.000 ha grasland
109.000 ha tuinbouw
226 gereed gekomen ruilverkavelingen

1968 EEG-akkoord over het zuivelbeleid. Richtprijs voor melk en interventieprijs voor boter en magere

melkpoeder, waardoor boeren meer zekerheid kregen over hun inkomen.

1972 Nieuw Europees landbouwstructuurbeleid behelst ontwikkelingssteun voor levensvatbare bedrijven en afvloeiingsregelingen voor onrendabele bedrijven.

1974 Nota intensieve veehouderij erkent problemen rondom dierenwelzijn, stank-

overlast en gevolgen voor milieu en land- schap. Daar was tot dan nauwelijks aandacht voor. Er komt onderzoek.

1975 Nederland heeft: 163.000 land- en tuinbouwbedrijven
2.082.000 ha cultuurgrond
160.621 Persoonlijke ondernemingen in de land- en tuinbouw
681.000 ha akker- bouw

1286.000 ha grasland
115.000 ha tuinbouw
129 miljoen euro aan investeringen in land- inrichtingswerken
613 gereed gekomen ruilverkavelingen

1979 Nota Bedrijfs- grootte en productie- beperking regelt de vestiging voor de intensieve veehoude- rij. Moet het ontstaan van onrendabele bedrijven tegengaan. Alleen ondernemers die varkens-, kalver-

Fotografie: ANP

1970

1971

1972

1973

1974

1975

1976

1977

Jaren 70 De pedagogische bureaus voor landbouwonderwijs, die tot dan aangesloten zijn bij de has'en in Ede, Den Bosch en Dordrecht, gaan op in de pedagogische studiecentra APS, CPS en KPC.

Er komt meer aandacht voor beroepen buiten de primaire sector: groenvoorziening, levensmiddelen, bloemsierkunst, recreatie. Er komen ook meer meisjes naar het groene onderwijs.

Het middelbare landbouwonderwijs krijgt een indeling vergelijkbaar met die in het tuinbouwonderwijs: een driejarige mas-A en een tweejarige, meer praktische mas-B.

1976 Het mas-B project start. Het onderwijs voor de B-leerlingen moet nog praktischer worden.

1981 Oprichting Stoas Hogeschool, één lera- renopleiding voor de beroepsgerichte vak- ken in de hele groene sector.

Experimenten met participierend leren waarbij lesstof sterk aan de beroepsprak- tijk wordt gekoppeld,

Het mas-B project zou midden jaren 80 worden afgesloten. Ter gelegenheid daarvan bood adjunct-inspec- teur Cees Boer direc- teur Landbouwonder- wijs Piet Schenk de eindrapportage aan

wordt in 1984 later kmao dat met de aoc- vorming weer wordt opgeheven.

1983 STC-operatie: schaalvergroting, taakverdeling en con- centratie binnen het hoger onderwijs. Via fusies gaan elf aantal hao-instellingen in de tweede helft van de jaren '80 terug naar vijf (Stoas Hogeschool niet meegerekend).

1986 Wet Weten- schappelijk Onderwijs. Landbouw hogeschool Wageningen wordt Landbouw Universiteit Wageningen

1987 'Als jullie subsi- die willen voor inno- verend onderzoek dan moeten jullie samen- werken.' Zo ontstaat onder druk van minis- ter Braks de Stichting Hoger Agrarisch Onderwijs (SHAO).

1988 De drie leerling- stelsels richten de stichting BAAS op. Deze doet arbeids- marktonderzoek om de kloof te dichten tussen onderwijs en arbeidsmarkt. Een paar jaar later wordt

1972 Minister Chris van Veen (minister van Onderwijs 1971-1973) krijgt te maken met heftig protest tegen bezuinigingen en les- geldverhoging.

1973 Minister Jos van Kemenade (van 1973 tot1977) ontvouwt plannen voor de mid- denschool. Kinderen van 12 tot 15 volgen allemaal hetzelfde onderwijs en kunnen hun studiekeuze uit- stellen. Volgens

beleidsmakers van PvdA betekent dit het definitief einde van het standenonderwijs. Na experimenten en protest komt de mid- denschool er niet, maar de ideeën leggen de grondslag voor de basisvorming.

1975 Nota 'Contouren van een toekomstig onderwijsbeleid' (de zgn. Contourennota) stelt onder meer de invoering van een basis- en midden- school voor. Basis- school voor vier- tot twaalfjarigen, mid-

denschool 12 tot 15 en daarna volgt boven- school met een twee-, drie- of vierjarige opleiding.

1981 Wet op het basis- onderwijs, van minis- ter Arie Pais. Die neemt afstand van de plannen van Van Kemenade. Hij voegt kleuter- en lager onderwijs samen. De nieuwe wet moet meer mogelijkheden

of pluimveehouderij als hoofdberoep in de landbouw hebben en het ondernemersrisico grotendeels zelf dragen, mogen zich nog vestigen.

Jaren 80 Landbouwminister Gerrit Braks (van 1980 tot 1981 en van 1982 tot 1990) kreeg te maken met de mestproblematiek, problemen rond het dierenwelzijn en de visfraude. Coalitiegeenoot PvdA vond dat

Fotografie: ANP

hij tegen dat laatste te weinig had gedaan en zegde het vertrouwen in hem op. Trad in 1990 af.

1981 Wet Agrarisch Grondverkeer moest leiden tot een stabielere ontwikkeling van

de grondprijzen, onder andere door een landbouwkundige toetsing.

1984 In EG-verband genomen systeem van melkquotering, waarmee de melkproductie aan een maximum hoeveelheid wordt gebonden. De producent betaalt een superheffing bij overschrijding.

1985 **Nederland heeft:**

136.000 landbouwbedrijven
2.019.000 ha cultuurgroend
227.200 arbeidskrachten (in arbeidsjaar-eenheden) werkzaam in de landbouw
726.000 ha akkerbouw en 17.560 akkerbouwbedrijven
124.000 ha tuinbouw en 18.970 tuinbouwbedrijven
1164.000 ha grasland en 63.381 graasdierbedrijven waaronder 738 schapen- en

42 geitenbedrijven
12.756 hokdierbedrijven, waaronder 9975 varkens- en 2262 kippenbedrijven
195 miljoen euro aan investeringen in landinrichtingswerken

837 gereed gekomen ruilverkavelingen

1988 Introductie van mestproductierechten (later omgezet in dierrechten), die de verdere groei van de

Foto: Rick Nederstigt/ANP

1978

1979

1980

1981

1982

1983

1984

1985

dit onderzoek ondergebracht bij Stoas.

1989 Herenakkoord: de commissarissen van de Koningin Vonhoff (Groningen) en Wiegel (Friesland) regelen een uitruil. Groningen krijgt het conservatorium en het Noordelijk Orkest. Het hbo – waaronder het hoger landbouwonderwijs – gaat naar Leeuwarden. Pas drie jaar later, in 1992, ontstaat het Van Hall Instituut in Leeuwarden uit een

samenvoeging van de hogescholen in Leeuwarden, Groningen en Bolsward..

Jaren 90 SVM-wet: Sectorvorming en Vernieuwing in het mbo leidde tot de eerste gedachtenvorming over agrarische opleidingscentra (aoc's). De Wet op het cursorisch beroepsonderwijs betekende voor het leerlingwezen voortaan regeling van school- en praktijkcomponent in één wet.

In Lochem komen sinds jaar en dag schoolbesturen en overheid bij elkaar om over onderwijs en werkveld te praten. Daar valt het besluit tot de aoc-vorming waarbij de rijksscholen worden overgeheveld naar de aoc-besturen. Uit ongeveer 180 scholen voor lager en middelbaar agrarisch onderwijs ontstaan 21 aoc's. Lagere agrarische scholen die niet meedoen fuseren met

Voormalig LNV-adjunct-directeur Landbouwonderwijs Toon Vercauteren begeleidde als procescoördinator de aoc-vorming. Op de foto: Vercauteren biedt minister Gerrit Braks zijn eindrapportage aan

OCW-scholen. Kmao, mas-A en -B, en het

leerlingwezen vallen voortaan allemaal onder de vlag van de aoc's. De oprichting van de AOC Raad volgt. Deze behartigt de belangen van de aoc's.

In het PUC-project (Project Uitwerking Certificaten) komen docenten uit het hele land gedurende drie jaar in Zutphen bijeen om opdrachten te schrijven bij de certificaten voor het mao. Invoering van de

kwalificatiestructuur (KS) in het middelbaar agrarisch onderwijs. Doel: betere aansluiting op de arbeidsmarkt, afstemming tussen niveaus, maatwerk voor diverse doelgroepen en terugdringen ongediplomeerde uitstroom. Bij de KS verschijnt een Overzicht van Diploma's en Certificaten (ODC). Voor '92 is er nog een VODC, met de V van voorlopig. Het eerste ODC is opgesteld onder regie van LNV,

bieden voor individualisering van het onderwijs.

1982 Pais komt ook met de tweefasenstructuur in het wetenschappelijk onderwijs. Deze opzet, waarbij de eerste fase in vier jaar leidt tot een volwaardig doctoraal diploma en de tweede tot promotie,

geldt van 1982 tot 2002 (bama).

1982 Nota Herziening Onderwijs Salarisstructuur (HOS-nota) zorgt ervoor dat de aanvangssalarissen van docenten flink omlaag gaan. Het voorkomt een dreigend overschot van werkloze leraren.

Maar doordat de maatregel in de jaren 90 niet op tijd wordt teruggedraaid, vermindert de aantrekkelijkheid van het lerarenberoep en komt er uiteindelijk een lerarentekort.

1983 Minister Wim Deetman publiceert de nota Schaalvergroting, taakverdeling en concentratie in het hoger beroepsonderwijs (STC-nota). Het aantal van bijna vierhonderd hbo-instellingen wordt drastisch terug-

intensieve veehouderij sterk afremmen.

1992 Minister Piet Bukman (va 1990 tot 1994) komt met een pakket aan maatregelen ter grootte van f 250 miljoen om

acute liquiditeitsproblemen van landbouwbedrijven op te lossen en voor versterking van de concurrentiekracht door kwaliteitsverbetering en innovatie.

1992 Structuurschema Groene Ruimte schetst plan om te komen tot een Ecologische Hoofdstructuur (EHS). Ecologische verbindingzones moeten waardevolle natuurgebieden met elkaar verbinden. De nadere uitwerking ligt in handen van provincies en gemeenten.

Jozias van Aartsen (minister van 1994 tot 1998) start een groot-schalige sanerings-

operatie in de varkenshouderij.

1995 **Nederland heeft:** 113.000 landbouwbedrijven 1.965.000 ha cultuurgrond 202.000 arbeidskrachten (in arbeidsjaar-eenheden) werkzaam in de landbouw 796.000 ha akkerbouw en 14.663 akkerbouwbedrijven 109.000 ha tuinbouw en 5.889 tuinbouw-

bedrijven 1048.000 ha grasland en 54.613 graasdierbedrijven, waaronder 890 schapen- en 137 geitenbedrijven 10.414 hokdierbedrijven, waaronder 7738 varkens- en 2009 kippenbedrijven 150 miljoen euro aan investeringen in landinrichtingswerken 39.000 ha met een regeling beheerovereenkomsten natuur

1996 In verband met

de gekkekoeienziekte in Groot-Brittannië worden 64.000 Britse kalveren in Nederland geslacht.

LNV-emancipatiebeleid: grotere rol van vrouwen in besluitvormende- en overlegorganen van alle beleidsterreinen van LNV, grotere economische zelfstandigheid van vrouwen in de sector LNV en grotere invloed van vrouwen op gebruik, inrichting

Foto: ANP

1986

1987

1988

1989

1990

1991

1992

1993

Oud-premier en -minister van Landbouw Barend Biesheuvel met zijn commissie op bezoek bij een praktijkschool ter voorbereiding van zijn advies

Het ODC geeft een overzicht van alle beroepskwalificaties, deelcertificaten en

bijbehorende eindtermen voor het hele groene mbo.

1992 De Commissie Biesheuvel komt met een advies over de sturing van het beroepsonderwijs: 'Schering en inslag'. De commissie is voor handhaving van de sectorale opzet van het agrarisch onderwijs onder verantwoordelijkheid van het Ministerie van Landbouw.

1993 Elf praktijkcentra fuseren tot drie Innovatie- en Praktijk Centra: IPC Dier, IPC Groene Ruimte en IPC Plant.

Het Ontwikkelcentrum wordt opgericht. Taak is de ontwikkeling van

leermiddelen voor het groene onderwijs.

1994 Uit een fusie van de drie leerlingstelselorganisaties Vollt, LSBC en LSBL ontstaat het Landelijk Orgaan Beroepsopleidingen Agrarische Sectoren, Lobas. De organisatie vestigt zich in Ede en zal zich in 2001 Aequor noemen.

1996 Wet Educatie en Beroepsonderwijs (WEB). Het groene mbo krijgt vier

niveaus verdeeld over een voltijdsopleiding (bol) en leerlingstelsel (bbi). Invoering van platforms, voor het agrarisch onderwijs LOBAS, waarin het bedrijfsleven en de sociale partners zitting hebben en die mede invulling geven aan de eindtermen van de eindkwalificaties.

In zijn Advies 'Duurzame kennis, duurzame landbouw' stuurt Bram Peper

Foto: Eric Planquart

Bram Peper overhandigt LNV-minister Jozias van Aartsen het advies 'Duurzame kennis, duurzame landbouw'

onder andere aan op een fusie van de Landbouwuniversiteit en de Dienst Landbouwkundig Onderzoek (DLO). Omdat de

gebracht. In 2008 zijn er 45 door de staat bekostigde hogescholen en ongeveer evenveel particuliere hogescholen.

1986 Wet Wetenschappelijk Onderwijs. Alle instellingen voor wetenschappelijk onderwijs heten nu universiteit; de benaming hogeschool geldt voor hbo-instellingen.

1988 De operatie Sectorvorming en Vernieuwing (SVM) moet samenwerking in het mbo bevorderen.

1991 Minister Jo Ritzen (van 1989 tot 1994) voert de OV-jaarkaart voor studenten in.

1992 Hoofdlijnennotitie ROC's: ruim 500 instellingen, scholen en schooltjes in secundair beroepsonderwijs

moeten fuseren tot ongeveer vijftig roc's. Dit moet schotten tussen soorten opleidingen verwijderen.

1993 Wet op het Hoger Onderwijs en Wetenschappelijk Onderzoek (WHW). Meer autonoom

in hoger onderwijs, maar ook meer verantwoordelijkheid voor kwaliteit.

Foto: ANP

en beheer van landelijk gebied.

1997 In Zuid-Nederland breekt een grote epidemie van varkenspest uit. Nota Structuurverandering varkenshouderij: stelsel van verhandelbare varkensrecht-

ten. Er komt een maximum aan het aantal varkens per bedrijf.

Laurens Jan Brinkhorst (LNV-minister van 1999 tot 2002) saneerde de varkenshouderij en pakte krachtig de MKZ-

crisis aan, al verweten sommige boeren hem harteloos te zijn.

2001 Mond- en klauwzeer in Nederland
Nota Voedselveiligheid 2001-2004 'Veilig voedsel in een veranderende omgeving' schetst de ambities voor het voedselkwaliteitsbeleid: modernisering van de controle, ontwikkeling van een innovatiefonds, hervorming van het EU-

zuivel en -suikerbeleid. Er is ook aandacht voor versterking van de ruimtelijke kwaliteit.

2003 LNV-minister Cees Veerman (van

Foto: ANP Foto/Robert Vos

2003 tot 2007) zet in op vermindering van administratieve lasten, versterking van de kennisinfrastructuur en van duurzame land- en tuinbouw en vergroting van het biologisch areaal.

2002 Nota Dierenwelzijn: in een periode van tien tot twintig jaar moet bij de veehouderij en het houden van gezelschapsdieren het houderij-schap aan het dier zijn

aangepast. Voedselveiligheid, milieu, arbeidsomstandigheden en economie worden er ook bij betrokken.

2003 Uitbraak vogelgriep

Akkoord over Europees landbouwbeleid om vanaf 2005 (of uiterlijk 2007) over te stappen van een subsidiëring van producten naar inkomenssubsidies.

1994   1995   1996   1997   1998   1999   2000   2001

studentenaantallen afnemen en de hogescholen met elkaar concurreren, adviseert hij ook de fusie van de vijf agrarische hogescholen in Nederland.

1997 De Onderwijsraad adviseert aan de minister van LNV te komen tot een gezamenlijke aanpak voor de basisinstellingen, bij voorkeur in de vorm van één overkoepelend coördinerend orgaan dat aanspreekpunt is voor alle

Een mooi advies maar een lastige club

actoren en dat bevoegd is tot niet-vrijblijvende besluitvorming.

1999 IPC Plant en IPC Dier fuseren tot PTC +.

Van de elf praktijkscholen zijn nu nog zes locaties over.

Om de doorstroming naar het mbo en het havo te verbeteren

ontstaat het vmbo uit mavo en vbo. Er komt een differentiatie in vier leerwegen in plaats van niveaus.

Onderlinge meningsverschillen en beleidsvoornemens van de minister van LNV leiden tot opheffing van de Stichting Samenwerkend Hoger Agrarisch Onderwijs (SHAO).

2000 De Landbouwuniversiteit Wageningen krijgt de naam

Wageningen Universiteit.

2001 'China-Hongkong'-conferentie onder leiding van LNV-minister Brinkhorst waarin hij zijn ideeën neerlegt over verregaande samenwerking tussen het groene en het overige onderwijs. Een belangrijke afspraak was om de mogelijkheden tot samenwerking te verkennen en de barrières voor samenwerking te inventariseren.

Zijn voornemen om het groene onderwijs over te hevelen naar het ministerie van OCW mislukt uiteindelijk.

2002 Stoas – in de jaren 90 met name door commerciële activiteiten uitgegroeid tot een organisatie met 550 medewerkers – komt in de problemen en moet het faillissement voor een aantal bedrijfsonderdelen aanvragen. De vermenging van

1993 De basisvorming wordt ingevoerd. De eerste drie jaar krijgen alle leerlingen, ongeacht hun niveau, dezelfde vakken. In 2006 wordt de basisvorming weer afgeschaft.

1994 De Commissie Van Veen komt met een advies: Recht doen aan verscheidenheid. De aansluitingsproblemen van vbo en mavo naar mbo komen voor een belangrijk deel voort uit de niveaudifferentie-

tatie bij algemene vakken en beroepsgerichte vakken.

1996 De Wet Educatie en Beroepsonderwijs (WEB) moet samenhang brengen in middelbaar beroepsonderwijs en volwasseneneducatie. De WEB regelt de inbreng van bedrijfsleven en sociale partners op eindtermen.

1998 Een deel van de vo-scholen in de tweede fase havo en vwo start met het studiehuis en de profielen.

1999 Het vmbo ontstaat uit mavo en vbo. Er zijn daarin vier leerwegen: twee beroepsgerichte leerwegen, een theoretische leerweg en een gemengde leerweg.

2005

Nederland heeft:

77.790 persoonlijke ondernemingen in de land- en tuinbouw
159.700 arbeidskrachten (in arbeidsjaar-eenheden) werkzaam in de landbouw
79.870 ha grond in

gebruik voor de land- en tuinbouw

823.631 ha akkerbouw en 12.358 akkerbouw-bedrijven

111.365 ha tuinbouw en 10.239 tuinbouw-bedrijven

980.359 ha grasland en 41.098 graasdier-bedrijven, waaronder 348 schapen- en 274 geitenbedrijven

6.083 hokdierbedrijven, waaronder 4293 varkens- en 1410 kippenbedrijven

101,1 miljoen euro aan

investeringen in land-inrichtingswerken, waarvan 23,2 voor de Ecologische hoofdstructuur

1347 ha met een regeling beheerovereenkomsten natuur en 74.304 ha vallend onder de subsidieregeling agrarisch natuurbeheer

2007 Minister Gerda Verburg legt in haar beleid het accent op aandacht voor de consument en vermaatschappelijking van de sector.

2008 Visie over de intensieve veehouderij. Deze moet zich in vijftien jaar ontwikkelen tot duurzame veehouderij, met een breed draagvlak in de samenleving.

2002   2003   2004   2005   2006   2007   2008

publieke en private gelden leidt ertoe dat de lerarenopleiding uit het concern moet worden gehaald.

2004 Eerste experimenten met invoering van de competentiegericht kwalificatiestructuur (cks). Start van het Groene Lab: samenwerking van elf aoc's om invulling te geven aan competentiegericht onderwijs.

2005 Wageningen UR, groene hogescholen,

aoc's en de Vereniging Buitengewoon Groen richten op verzoek van LNV-minister Cees Veerman de Groene Kennis Coöperatie (GKC) op. Doel is leerlingen, studenten en docenten actief te betrekken bij innovatie in bedrijfsleven en samenleving en daarvoor het onderwijs te vernieuwen.

2006 De Tweede Kamer besluit op voorstel van minister Veerman om de IPC uit

Feestelijke startbijeenkomst van de Groene Kennis Coöperatie

de WEB te halen en de overheidsbekostiging gefaseerd te beëindigen. Vanaf 2011 zullen de IPC's op eigen kracht verder moeten gaan.

2002 Invoering van de bachelor-masterstructuur in het hoger onderwijs. Voordeel is dat de diploma's internationaal vergelijkbaar zijn.

2007 Invoering maatschappelijke stages in het voortgezet onderwijs, invoering diploma associate degree in hbo. Plan voor gratis schoolboeken in het voortgezet onderwijs.

2007 De Commissie Dijsselbloem voert een parlementair onderzoek uit naar de onderwijsvernieuwingen van de afgelopen 25 jaar en legt de schuld voor een groot deel bij de politiek.

2008 De wettelijk verplichte invoering van competentiegericht onderwijs wordt verschoven naar 2010.

Het groene onderwijs staat bekend om zijn kleinschaligheid en fijnmazigheid. Voor iedereen goed bereikbaar onderwijs. De infrastructuur in Nederland werd beter en scholen fuseerden of werden opgeheven. De spreiding van het groene onderwijs op de kaart in 1960, 1985 en 2007.

Te voet of met de trein?

In 1960 telde Nederland maar liefst 441 zelfstandige landbouwscholen. De overgrote meerderheid waren lagere landbouwschooltjes. Ook waren er vakscholen waar korte cursussen en leergangen in de winter werden gegeven. Verder waren er middelbare en hogere land- en tuinbouwscholen en één Landbouwhogeschool.

1960

186 zelfstandige groene onderwijsinstellingen. Veel kleine landbouwschooltjes waren verdwenen of samen-gevoegd met andere. De dip in het lager agrarisch onderwijs in de jaren 60/70 leidde er toe dat een aantal las'en fuseerden met OCW-scholen-gemeenschappen en dus niet meer zelfstandig waren.

1985

- ▼ Landbouwhogeschool Wageningen
- Hogere land- en tuinbouwschool
- Middelbare land- en tuinbouwschool
- ▲ Lagere landbouwschool
- Scholengemeenschap met LAS
- Scholengemeenschap met MAS
- Praktijkschool

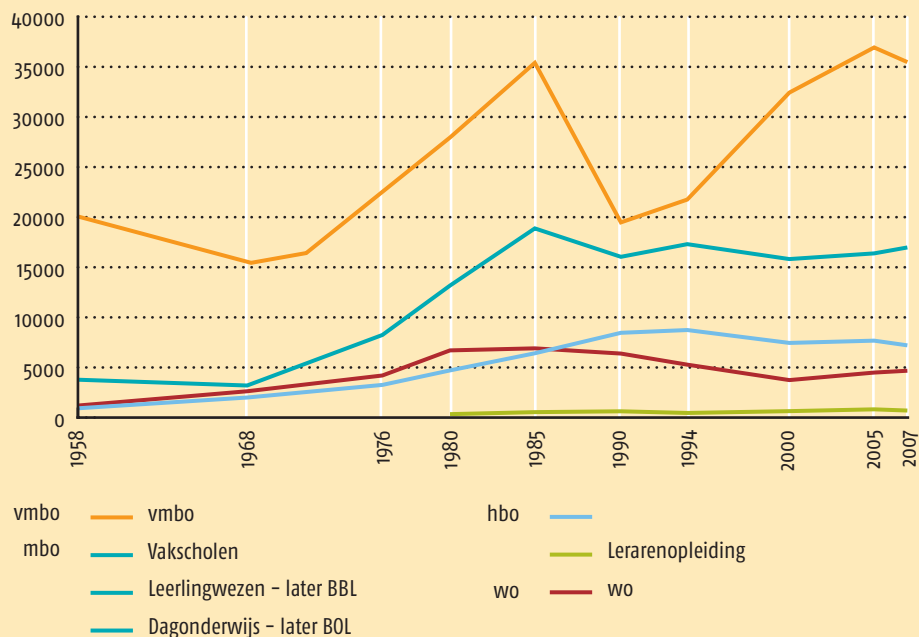
- ▼ Wageningen Universiteit
- HBO-groen
- Scholengemeenschap met VMBO-groen
- ROC met MBO-groen
- ☆ AOC
- IPC

De aoc-vorming, de concentratie in het groene hbo en de sluiting van ipc-vestigingen betekent dat er anno 2007 feitelijk nog maar 16 zelfstandige, groene onderwijsinstellingen zijn die het onderwijs weliswaar op een groot aantal locaties uitvoeren. Wat brengt de toekomst? Eén instelling voor Groen Onderwijs?

2007

Wat was de deelname aan het groene onderwijs in de afgelopen 50 jaar? En hoeveel deelnemers waren vrouw? Hoeveel cursisten gingen naar de praktijkscholen? CBS, Ministerie van LNV, vergeelde landbouw-gidsen, zegslieden en natuurlijk de geschieds-beschrijving waren onze bronnen voor deze overzichten.

Leerlingen- en studentenaantallen groen onderwijs 1958-2007

Voorlopers van het huidige vmbo-groen zijn de lagere land- en tuinbouwscholen die bij de invoering van de Mammoetwet in 1968 omgedoopt werden tot lagere agrarische scholen. Tot begin jaren 70 waren er vakscholen waar zowel korte, losse cursussen als leergangen van 1 dag per week of in de winterperiode werden gegeven.

Voorlopers van het huidige mbo-dagonderwijs waren de middelbare land- en tuinbouwscholen.

Tot 1980 vond de opleiding van leerkrachten plaats aan de hogere land- en tuinbouwscholen in De Bosch, Ede (later Dronten) en Deventer. De omvang van de deelname in die jaren bleek niet te achterhalen.

Voorlopers van de huidige groene hogescholen zijn oorspronkelijk een aantal middelbare land- en tuinbouwscholen die in 1957 de status van 'hogere' kregen en rond 1985 agrarische hogescholen werden genoemd.

De landbouwsector was befaamd om haar bloeiende cursusonderwijs. In de afgelopen decennia maakten tienduizenden ondernemers en medewerkers er gebruik van. Echter betrouwbare cijfers over die deelname zijn er niet.

Ups en downs

De deelname aan het lao – later vmbo groen – is in de afgelopen 50 jaar spectaculair gestegen. De kleinschaligheid, praktijkgerichtheid en de verbreding hebben daar in hoge mate aan bijgedra-

gen. Maar het ging niet altijd goed in dit onderwijs. Vanaf midden jaren 60 tot begin jaren 70 nam de belangstelling sterk af. Ontwikkelingen in de landbouw en de nieuwe onderwijsstructuren (Mammoetwet, het lbo werd meer algemeen vormend en beroepsoriënterend) speelden daarbij een rol.

Na een flinke groei halverwege de jaren 80 moest het lao aan het eind van dat decennium een nog grotere dip verwerken. In vijf jaar tijd verloor het 20.000 leerlingen. Impopulariteit van de sector en fusies van las'en met ocw-scholen door de aoc-vorming waren belangrijke oorzaken. Vanaf eind jaren 90 tot op heden is sprake van een revival. Groen vmbo is in!

Dat het mbo – zowel dagonderwijs als leerlingstelsel – tot en met midden jaren 90 bleef groeien is logisch. Mbo-niveau was een minimale vereiste voor ondernemers in spe en ook van werknemers werd dat steeds meer vereist. Dat de omvang van het mbo daarna stabiel bleef is vooral te danken aan de verbreding van dit onderwijs in de vorm van nieuwe opleidingen in de periferie. Het groene hbo en Wageningen Universiteit verloren na een gestage groei in de periode 1960-1995 eind jaren 90 flink marktaandeel. Wageningen krabbelde weer overeind en groeit sinds kort zelfs spectaculair. Inspelen op belangrijke maatschappelijke thema's blijkt daar succesvol te zijn. De eerste tekenen wijzen erop dat die formule ook voor het groene hbo werkt.

Verhouding mannelijke/vrouwelijke leerlingen en studenten 1958-2007

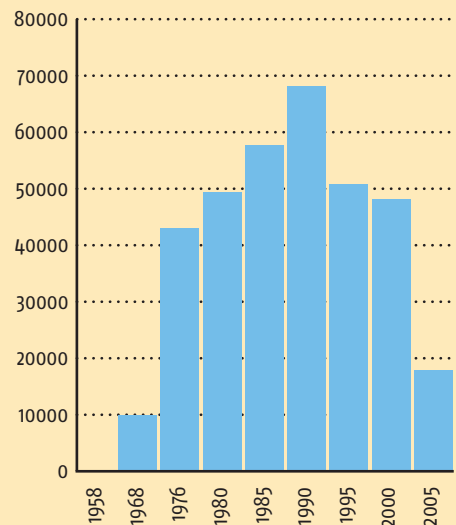
De verhouding man/vrouw is in percentages weergegeven. Vmbo-i en lwo staan voor Individueel landbouwonderwijs en leerwegondersteunend onderwijs. De start van het ilo was in 1980. Van het groene hbo zijn van voor 1968 geen gegevens man/vrouw-verhouding bekend. Betreft vermoedelijk slechts enkele studenten. Van de lerarenopleiding zijn deze gegevens pas met de start van Stoas in 1980 vastgelegd. Ook bij de toenmalige Landbouwhogeschool zijn deze gegevens niet geregistreerd.

Steeds meer meisjes

Jongens van het platteland gingen naar de landbouwschool en meisjes naar de landbouwhuishoudschool. Zo zag de wereld er aan het begin van de 20^e eeuw uit. En voor aankomende

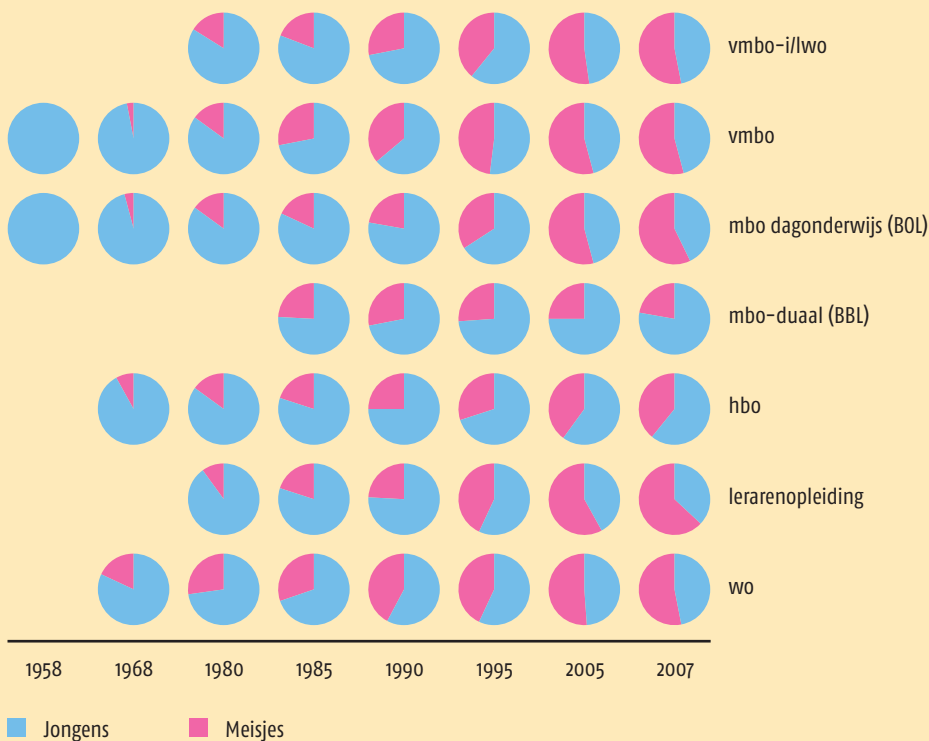
boerinnen waren er enkele boerinnenscholen. Het landbouwhuishoudonderwijs verdween midden jaren '60 en maakte plaats voor het lager en middelbaar huishoudonderwijs. Rond die tijd gingen de eerste meisjes naar het landbouwonderwijs. Het hoger landbouwonderwijs liep voorop – overigens nog met bescheiden aantallen, en lager en middelbaar agrarisch onderwijs volgden in de jaren 80. Sindsdien is het aandeel meisjes op alle niveaus gestegen. Verbreding en nieuwe richtingen zoals bloemschikken, dierverzorging waren belangrijke trekkers. Opvallend is zelfs dat meisjes/vrouwen in het mbo dagonderwijs (BOL) en op de lerarenopleiding op dit moment de overhand hebben. Wacht ons een ware feminisering in het groene onderwijs?

Cursistweken praktijkscholen (ipc's)

1963-2005

De door het ministerie van LNV bekostigde cursistweken voor leerlingen en studenten uit het groene onderwijs zijn hier weergegeven. De praktijkscholen (ipc's) ontstonden eind jaren 50, begin 60. LNV subsidieerde de praktijkscholen en groene onderwijsinstellingen hadden trekkingsrecht op praktijkschoolweken voor hun leerlingen en studenten. Rond 1990 was de benutting van de praktijkscholen door de onderwijsinstellingen op haar hoogtepunt met bijna 70.000 cursistweken. De sterke vermindering in de jaren daarna hangt samen met het beleid van LNV waardoor vraagsturing voor de instellingen mogelijk werd gemaakt. Door de Regeling Praktijkleren konden de scholen zelf bepalen waar ze het praktijkleren lieten uitvoeren. En dat was dus niet meer altijd het ipc. Het afbouwscenario van de oude regeling verklaart het lage cijfer bij 2005. Het betreft de helft van het praktijklerenbudget dat LNV rechtstreeks aan de ipc beschikbaar stelde. De andere helft ging naar de aoc's. Een deel daarvan is zeker bij de ipc's besteed maar de omvang ervan is onbekend.

Als ik terugkijk denk ik terug aan een fijne tijd, dat zeggen alle vier oud-docenten. Ze denken dan aan de festiviteiten, de contacten met studenten die ze nog steeds hebben of de koffiekamer. Ze hebben het over de praktijk, de balans tussen onderzoek en onderwijs of de zelfstandigheid van hun studenten of leerlingen. Het onderwijs blijft in hun gedachten.

In '73 – toen ik begon met lesgeven – startten in Rijswijk drie eerste klassen van elk 25 meisjes. Die drie klassen zorgden toen voor een verdubbeling van het leerlingenaantal. De school was dus klein. Het eerste jaar was algemeen, daarna kozen ze voor een algemene groene opleiding of specialiseerden zich in een van de opleidingen bloemeteelt, groenteteelt, tuinen en groenvoorzieningen of bloemschikken. Tuinwerk was belangrijk. Leerlingen leerden zelfstandig werken. Aan het begin en einde van het schooljaar was er tuincorvee. De school was een meisjesschool, de enige in Nederland. Het was daardoor een school met een landelijk karakter en een bijzondere sfeer.

De sfeer op de school had iets huiselijks. Er was een 'Huis te Landegevoel'. Leerlingen hadden veel interesse voor elkaar, voor de mens en voor het vak uiteraard. Mevrouw Post, de schooldirectrice, waakte als een soort moederkloek over de leerlingen. Vanaf midden jaren tachtig werd de school gemengd en veranderde veel. De sfeer werd anders. Sommige meisjes toonden opeens andere kanten van het vrouwzijn. Dan vonden ze het tillen van tegels te zwaar en lieten dat over aan de jongens. Nu is het een gewone middelbare tuinbouwschool met een regionaal karakter.

Fotografie: Jan Nijman

Gerrit Bollen
Landbouwuniversiteit Wageningen

'Omdat ik wilde dat studenten met levend materiaal konden werken, werd er een nieuwe demonstratietuin voor plantenziekten aangelegd.'

Met veel plezier kijk ik terug op 1982, dat was een feestjaar. We vierden het 75-jarig bestaan van de school het hele jaar door. Elk seizoen was er wel iets. We hebben bijvoorbeeld samen met leerlingen een cabaretvoorstelling in de Rijswijkse schouwburg verzorgd. In de school hadden we een expositie over bloemkunst, tuinen en tuinkunst opgezet. Ik was actief betrokken bij die expositie. Ik kijk er met trots op terug. In verkleinde vorm was die expositie ook op de Floriade in '82 te zien.

'Leerlingen hadden veel interesse voor elkaar, voor de mens en voor het vak uiteraard. Mevrouw Post, de schooldirectrice, waakte als een soort moederkloek over de leerlingen.'

Anneke Schilperoord

Huis te Lande

Sinds mijn vertrek is de inhoud van de studie plantenziektekunde of fytopathologie veranderd. Er is minder aandacht voor de biologie van de ziekteverwekkers en meer aandacht voor de moleculaire aspecten van de interacties. Interacties tussen ziekteverwekkers, plant, andere organismen en omgevingsfactoren maakten dat het vak bijzonder is. De waarde gaat voor studenten verder dan de kennis van plantenziekten en hun bestrijding. Ze krijgen door het onderwijs in het vak inzicht in de ecologie, de fysiologie en de biochemie vanuit een heel eigen invalshoek.

In 1963 kreeg ik als leraar biologie op een lyceum de vraag om naar Wageningen te komen voor het reorganiseren van het basispracticum fytopathologie. Het was een tijd waarin je voorwaarden kon stellen. Omdat ik wilde dat studenten met levend materiaal konden werken, werd er een nieuwe demonstratietuin voor plantenziekten aangelegd. De tuin kreeg internationale bekendheid. Onderzoek is essentieel voor het onderwijs in de doctoraalfase. Mijn specialisme werd het onderzoek aan pathogene bodemschimmels. Een boeiend terrein. Maar de combinatie van onderwijs en onderzoek was voor mij een moeilijke opgave. Als ik intensief met het onderzoek bezig was, had ik het gevoel dat het onderwijs te kort kwam en andersom.

In de loop van de tijd nam de taak als onderzoeksleider toe. Ik heb veel plezier beleefd aan het begeleiden van onderzoek door studenten en promovendi. Het onderzoek is grotendeels verklarend onderzoek geweest. Het gaf antwoord op de vraag waardoor een verschijnsel optreedt. Soms was het verkennend onderzoek, zoals het ontwikkelen van een methode voor biologische grondontsmetting in het promotieonderzoek van Wim Blok. Ik zie goed terug op mijn periode op 'Fyto' met het onderzoek aan interacties van plant en micro-organismen en met de interacties tussen mensen in het onderwijs. Misschien was ik meer een onderwijzer dan een onderzoeker.

Arie van Leeuwen

Hogere Landbouwschool Deventer

'Het is jammer dat die combinatie van consulent en docent niet meer bestaat. Door mijn ervaring kon ik de studenten met de praktijk in aanraking brengen.'

Fotografie: Gerrit Strijbis

'Ik gaf biologie en besteedde daarin ook aandacht aan plantenteelt en bloem- schikken. Dat vonden leerlingen wel leuk, afwisseling vinden ze altijd leuk.'

De 'biologische school' was in de jaren zeventig – zo heette de lagere landbouwschool in Roermond toen – een kleine school. Ik denk dat we ongeveer honderd leerlingen hadden. Aanvankelijk zaten er vooral jongens die uit de agrarische sector kwamen, maar later werd het meer gemengd. Die naam biologische school trok. Maar eigenlijk ben ik mijn loopbaan als docent gestart op de huishoudscholen in Cuijk en Mill. De meisjes kregen er vooral huishoud- vakken: strijken, koken, naaldwerken. Ik gaf biologie en besteedde daarin ook aandacht aan plantenteelt en bloem- schikken. Dat vonden leerlingen wel leuk, afwisseling vinden ze altijd leuk.

In die 35 jaar heb ik met heel veel plezier op de school gewerkt. Bloem- schikken is natuurlijk ook een leuk vak. Je werkt vaak met kleine groepjes op een praktische manier. En ik vond het belangrijk dat ze het met plezier deden. De echte beroepsopleiding voor bloem- sierkunst is iets voor het mbo. Leerlingen konden in het vmbo kiezen voor bloem- schikken, meestal waren dat meisjes, soms jongens. De jongens die het vak ko- zen, waren er vaak ook echt goed in. Ik vind het leuk om contact met het onder- wijs te houden. Daarom surveilleer ik nu soms als vrijwilliger bij Fontys Hoge- school. Ik denk dat je oud-docenten op meer manieren kunt betrekken bij on- derwijs, bijvoorbeeld bij naschoolse op- vang.

Het is al wel lang geleden dat ik les-gaf op de Rijks Hogere Landbouwschool in Deventer. In '81 ging ik met pensioen. Een jaar eerder kon ik al met pensioen, maar ze vroegen me na mijn 65e nog een jaar langer les te geven. Eigenlijk werkte ik bij het consultancy als voorlichter pluimvee. Als invalverzorger verzorgde ik daarnaast lessen tropische veeteelt. Mijn ervaring in de tropen – daar heb ik twaalf jaar gewerkt – kwam me daarbij goed van pas.

Met veel plezier kijk ik terug op die tijd. In de tijd dat ik er zat, vanaf de jaren zestig, veranderde er niet zo veel. Later kwamen de echte veranderingen. Nu is de school er niet meer. Soms ontmoet ik nog wel oud-studenten, maar het contact wordt minder. Oud-collega's spreek ik niet zo vaak meer. Iedereen wordt ouder en mijn geheugen wordt minder. Maar ik ben nog steeds mobiel, ook al ben ik 93. Ik fiets elke week vijftig kilometer. Leeftijdsgenoten kom ik op de fiets niet meer tegen.

De band met de praktijk vond ik erg belangrijk. Het is jammer dat die combinatie van consultant en docent niet meer bestaat. Door mijn ervaring kon ik de studenten met de praktijk in aanraking brengen. Nog steeds volg ik de praktijk wel. Ik lees de landbouwwakbladen nog steeds, maar het echte contact met de praktijk heb ik niet meer.

Marika Josephs

Biologische School Roermond

Vaak kom ik nog vaak leerlingen tegen die indertijd op de biologische school zaten. Nog steeds zeggen ze genoten te hebben van die tijd van toen. Ze vonden de school leuk. Het kwam ook omdat de school in die tijd groeide. Jonge docenten – ik was toen ook jong – hebben meer energie. De leraarskamer was een soort huiskamer. Later, na de aoc-vorming, verdween dat huiskamergevoel.

Fotografie: Pieter Boetjes

Jonge mensen op weg naar het 'groene' leraarschap. Onze toekomstige lezers. Tien studenten van Stoas Hogeschool Dronten kijken in hun eigen toekomst – als ze rond de 30 zijn – en die van het groene onderwijs.

Debora Vos (1986), 2ejaars R&G, ziet zichzelf als docent, 'de vmbo stage was zó leuk', maar niet full-time. "Want daarin zit op den duur geen uitdaging. Dus ik denk iets in het bedrijfsleven ernaast. Ik geef graag voorlichting, nu doe ik dat in mijn werk als dierenarts-assistent. Ik vind het groene onderwijs nog redelijk nieuw. Toch? Daarom denk ik dat de kwaliteit nóg beter zal worden."

Joost Jansen (1988), 2ejaars Recreatie & gezelschapsdieren (R&G), heeft de specialzaak van zijn ouders overgenomen, in aquariums, terraria en vogels. "Het onderwijs is hard werken achter de schermen, maar me alsnog helemaal niet tegengevallen. Ik draag graag kennis over, het onderwijs heb ik als back up. Mijn beeld is dat het massaler en minder persoonlijk wordt met grotere scholen, grotere klassen."

Joost Oude Avenhuis (1985), 4ejaars Agrotechniek & kennismangement, weet het al: hij draagt kennis over bij een importeur of een mechanisatiebedrijf. "Waar ik kennisoverdracht kan combineren met iets commercieels. Kennis overbrengen is breder dan de lesbevoegdheid. En ik kan altijd nog de overstappen naar het onderwijs. Ik denk dat dat nog meer gerelateerd gaat worden aan bedrijven en aan praktijkleren. Maar het is ook belangrijk om bagage in het bedrijf te brengen."

Suzanne Lafeber (1984), 4ejaars R&G is misschien docent, maar begint in het bedrijfsleven. "Ik wilde écht docent worden, maar de stap om voor de klas te gaan staan is nu nog te groot. Ik wil eerst werkervaring opdoen, om ervaringen te kunnen delen met leerlingen. Ik verwacht dat het reguleren zich verder gaat ontwikkelen. De kant op van onderwijs, ondernemers en, wat was die derde ook weer? Oh ja, overheden."

Jelle ter Linde (1986), 2ejaars R&G, werkt in het bedrijfsleven of in het onderwijs. "Of beide, dat zou mooi zijn. Voor een organisatie NME op basischolen geven. De jonge leeftijd spreekt me aan, hun enthousiasme. Als docent zie ik mezelf als vertrouwenspersoon, iemand bij wie leerlingen hun ei kwijt kunnen. Verder zie ik heel veel groepswerk aankomen, dan ben je meer begeleider."

Marije Pasma (1988), 4ejaars Paardenhouderij, twijfelt. Maar is hoe dan ook specialist in paarden. "Ik dacht een onderwijsbaan te combineren met een eigen bedrijf. Maar de stages vielen tegen, ik zie mezelf niet meteen voor de klas. Mijn idee is dat het groene onderwijs huis, tuin en keuken zal ontgroeien. Meer dan konijnenhokken schoonmaken voor de vmbo-er als het groene deel van de opleiding. Dat zit 'em in de docenten die meer een idee hebben over wat ze zijn en in professioneler lesmateriaal."

Daniël ter Haar (1990), 2ejaars R&G heeft vast en zeker zijn 'stekje wel gevonden', als vmbo-docent. "Als ik leuke mensen om me heen heb: prima. Ik kwam op deze opleiding voor de dieren, maar op de stage ging het zo goed met die leerlingen... Dat was in Borculo, die school zal straks vast opgaan in een groot aoc, jammer. Groen is hot, vooral wat met natuur en dieren heeft te maken. Ik denk dat de leerlingenaantallen openen."

Brigitte Druijff (1984), 4ejaars Paardenhouderij, is mbo vakdocent paardenhouderij, één die alles aan de praktijk koppelt. "Ik denk dat docenten in de toekomst nog breder inzetbaar zijn en voor een groot deel heel praktijkgericht bezig. Zo oriënteer ik me nu al en ik bouw vanuit de ervaring van de leerlingen de lessen op."

Lieke Jongeneel (1987), 2ejaars R&G, houdt mensen op een creatieve manier bezig in de dierentuin. "Ik ga voor de educatiekant van het toerisme. Ik denk dat het groene onderwijs zich steeds verder uitbreidt naar verschillende terreinen. Kijk maar naar de mbo-opleiding Eco & wildlife. Ook omdat groen steeds belangrijker wordt, ook de voorlichting en de basiskennis op scholen."

Jenneke Steen (1986), 4ejaars Groen, zorg en onderwijs, weet het zeker, ze is aan het werk in een combi van zorg en onderwijs, op een zorgboerderij of in het speciaal onderwijs. "Met die groep werken is heel leuk, je kan goed met ze praten, ze een stapje verder helpen. Het groene onderwijs zal over tien jaar vast wel weer veranderd zijn, ze bedenken telkens iets nieuws. Individueleer denk ik, aansluitend op de leerling."

'Een halve eeuw vakblad' is met bijzonder veel plezier gemaakt door de redactie van het vakblad Groen Onderwijs. Dat zijn: Leonie Barnier, Ton van den Born, Marleen Schepers, Jan Nijman, Viviane Smit, Gerrit Strijbis, Chantal Overgaauw en Pieter Boetzkes.

Aan de volgende personen zijn wij bijzonder dank verschuldigd vanwege hun hulp en adviezen: Eel Bosma, Sjaak Keetman.

SILO
Tormentilbeek 8
5709 PK Helmond
T 0492 556903
F 0492 556904
W www.silo.nl
W www.groenonderwijs.nl
E groenonderwijs@chello.nl

Maandblad voor het Land-en Tuinbouwonderwijs,
Agrarisch Onderwijs en Vakblad Groen Onderwijs. Het zijn
de achtereenvolgende titels van het vakblad voor de
docenten, managers, ondersteuners, bestuurders,
beleidsmakers en andere belangstellenden in het groene
onderwijs dat in 2008 een halve eeuw bestaat.
Ter gelegenheid daarvan brengt de redactie in 'Een halve
eeuw vakblad' de historie van het periodiek in beeld
tegen de achtergrond van de ontwikkelingen in de
groene sector en het overige onderwijs.

